

<8-5-2020>

JEPPE JØRGENSEN BOISEN. DAGBOG FRA RUSLAND 1915-1918.

KILDE: Landsarkivet for Sønderjylland. RA1382. Smith, Henrik og børn. 1838-1864, Breve. Samlepakke 83. I samlepakken ses: Jørgen Boisen. ACC 1396.

Trsc. Arne May, Bernadette Preben-Hansen, Mogens Sander Hansen. April 2020.

Jørgen Boisen, 1886-1969, var snedker i Ottersbøl.

Han blev født den 2. juli 1886 i Ottersbøl, Mjolden sogn. Han blev døbt Jeppe Jørgensen Boisen og var søn af postbud Boe Petersen Boisen og Ane Marie Jepsen. Jørgen var tømrersvend og blev gift, 2. september 1913, i Skærbæk med Johanne Kathrine Kulmbach, f. 19. april 1888 i Øster Gasse, Skærbæk sogn. Ægteparret fik sønnen Boe Petersen Boisen, f. 21. februar 1914, og parret fik senere yderligere to børn. Svogeren Hans Jørgen Petersen var husmand i Nørre Lovrup, Gørding sogn. Petersen var gift med Kathrines søster Kjestine Hjerrel Kulmbach, f. 9. juli 1883 i Skærbæk.

1915-1918. Beretning fra tiden som russisk krigsfange under 1. verdenskrig.

Boisen kom hjem i den 14. august 1918, og han indtalte i 1967 et bånd, som familien afskrev.

Jørgen Boisen døde 4. januar 1969 på De Gamles Hjem i Skærbæk. På gravstenen læses Jørgen Boisen og Kathrine Boisen, f. Kulmbach.

<RA, Aabenraa: Jørgen Boisen, Beretning fra russisk krigsfangenskab 1915-1918 (upubliceret), samlepakke 83. Christensen 1938, s. 76. Høeg 1942, s. 4.> Vi har produceret en arbejdsudgave. Gravsten på Mjolden kirkegård.

›Fire frontkammerater blev taget til fange i Galicja den mandag, 30. august 1915, da russerne stormede de tyske stillinger ved floden Strypa. En stor gruppe sønderjyder fra RIR 223 blev taget til fange ved floden Zlota Lipa nær landsbyen Lysa. Landsbyen ligger sydvest for byen Ternopil. De gik til fods til Ternopil og videre via Kremenets, Berdychiv og Zjytomyr til Kiev. De blev samlet i lejren Darnitsa nær Kiev. Toget kørte fra Kiev (25-9) via Kursk, Voronezh, Tambov, Penza, Syzran, Samara, Ufa, Uralbjergene, Tjeljabinsk, over Ob-floden, Omsk, Tatarsk, Bajkalsøen, Tjita og Harbin, med ankomst til garnisonsbyen Ussurijsk (1-11) ved Vladivostok. Togrejsen varede fem uger. Vi har fem øjenvidneberetninger til den transport.

Ternopil til Kremenets (70 km), Kremenets til Berdychiv (225 km), Berdychiv til Zjytomyr (40 km), Zjytomyr til Kiev (140 km).

Boisen	Fra Kiev (27-9), Kursk (29-9), Voronezh (30-9), Tambov (2-10), Penza (4-10), Syzran (5-10), Samara (6-10), Ufa (9-10), Uralbjergene (10-10), Tjeljabinsk (12-10), over Ob-floden, Omsk (15. okt.), Tatarsk (18. okt.), Bajkalsøen (24. okt.), Tjita (28. okt.) og Harbin (30. okt.) med ankomst til garnisonsbyen Ussurijsk (1. nov.). Tograjsen varede ca. fem uger.
Ottesen Dahl	Mændene blev samlet i Darnitsa (25-9). Fra Kijev gik transporten med kreaturvogn over Penza (5-10), Samara (9-10), Tjeljabinsk (12-10), over floden Ob, Omsk (15-10), Bajkalsøen (24-10), Tjita (28-10), Harbin (30-10) til garnisonsbyen Ussurijsk (1-11).

Afskrift af Jørgen Boisens beretning
fra hans tid som russisk krigsfange
under første verdenskrig 1914 - 1918.

Jørgen Boisen   Katrine Boisen
i hjemmet i Ottersbøl 1965.

<Jørgen Boisen og Katrine Boisen i hjemmet i Ottersbøl i 1965>

Johanne Katrine Kulmbach, f. 1888 i Øster Gasse, Skærbæk sogn.

<SØNNENS KOMMENTAR> ›Faders beretning begynder ganske pludseligt en dag under marchen fra det sted, hvor de blev taget til fange og til Kiev. Fra det bånd, han indtalte i 1967, har vi da hentet følgende:

›Fader havde været på session, men var sendt hjem uden at være kendt egnet til at være soldat. Da krigen så kom, kunne man godt bruge ham alligevel.

›I begyndelsen af februar 1915 fik han ordre til at stille i Haderslev den 21. januar, men måtte afsted hjemmefra den 20. februar for at nå kasernen til tiden. Fra Haderslev kom han til Sønderborg og fik en rekrutuddannelse der. I juli fik de udleveret fronttøj, samtidig fik han besøg af mor og mig. Et par dage efter begyndte så turen til fronten. På Hamborg hovedbanegård blev cirka ni hundrede mand samlet, og så gik turen ned efter Mecklenburg, gennem Riesengebirge, Prag, Brünn, Budapest til Karpaterne, altså til østfronten. Efter at være udladet gik det til fods den 2. juli 1915 (hans fødselsdag) til kampområdet, hvor russerne var drevet noget tilbage. Den 27. august begyndte offensiven. Imidlertid må russerne være standset, og da de tysk/østrigske tropper var fulgt efter dem et stykke, blev de pludselig omringet og den 30. august 1915 blev de taget til fange uden at der havde været egentlige kamphandlinger. Det hele foregik ret roligt. Officererne beordrede, at soldaterne skulle smide geværene på jorden. Pludselig var der en russisk soldat, der pegede på far med bajonetten; det var dog blot, fordi han ville have fars feltflaske med skruelåg. Også deres ur og pung blev konfiskeret.

›**Tilfangetagelsen var sket sydvest for Ternopil**, og så begyndte den lange vandring til Kiev. Her lader vi så hans dagbog fortsætte beretningen. Mange af de navne han omtaler, lader sig ikke finde på vort atlas, men i hovedtrækkene kan man dog følge deres færd.

›Et par bemærkninger angående sproget. Far havde kun gået i tysk skole. Efter sin læretid var han på håndværkerskole i Haslev og Jørlunde. Han må her have lært at skrive dansk, både sprog og stavemåde. I så kort tid kan man naturligvis ikke lære et sprog korrekt, og mange af hans udtryk bærer da også præg af, at han har dialekten i øret, når han former et ord, men det er alligevel en kraftpræsentation at kunne give en til tider så levende beskrivelse af oplevelserne. Man må endvidere huske på de betingelser en fange levede under.

#BOISENS BERETNING. Her begynder beretningen pludselig. Vi hører intet om tilfangetagelsen.

<BPH: beretningen begynder "pludselig", fordi kladdehæftet med Boisens håndskrevne beretning givet mangler ét eller flere læg. Familien har tilføjet sidenumre i det originale kladdehæfte. Jeg læser siden korrektur på grundlag af arkivalierne på Rigsarkivet. BPH.>

<FRA TERNOPIIL TIL KREMENETS>

<SEPTEMBER 1915>

<Mændene er blevet taget til fange ved Zlota Lipa-floden ved landsbyen Lysa i Ternopil-regionen. Det er sydvest for Ternopil.>

<s. 1, AM> I dag, inden vi drog videre, det var den første forplejning, som russerne gav os, undervejs havde vi fået brød, mælk, æg og saltede agurker af befolkningen i de byer vi kom igennem. Undervejs fra Ternopil var vi truffen sammen med flere danske fra de andre kompagnier, der var Ottesen Dahl, Jørgen Kjær, Frederik Rudbeck, Jes Kudsk, Christian Mikkelsen, Hans Blom, Jørgen Lausen, underofficer Lorenz Jessen og bager Hansen <i alt ni mand>. Da vi havde spist, blev vi af russerne opfordret til at skrive et kort til vore pårørende, og derefter lovet os, at de skulle blive afsendt. Kort efter gik turen videre. Om aftenen nåede vi den russisk-galiziske grænse, efter at have ligget på gaden i en galizisk stad, blev vi førte over grænsen ind i Rusland, men først om aftenen henad kl. 22 nåede vi en russisk by, som hed Kremenets <Kremenets er en by i Ukraine ca. 70 km. nord for Ternopil.> Her blev vi indkvarterede i nogle kavaleri-stalde, hvor der var indrettet træbrikse til at ligge på. Her i Kremenets var forplejningen god, vi fik om formiddagen hver cirka to pund brød, om eftermiddagen kødsuppe med boghvedegryn i og en slags hirsegrød til, som russerne kaldte "kasha" <grød> og om aftenen suppe med flæsketerninger i, om [...] havde vi også fået kogende vand at vi [...].

<FRA KREMENETS TIL KIEV>

<s. 2> Vi blev liggende her fra den 2. til den 5. september. <i Kremenets.> Her var Rasmussen, Feldstedt og jeg bleven skilte fra de andre nordslesvigere. De var en middag bleven flyttet om i en anden barak, og da vi den 5. september om middagen afmarcherede, kom vi så med en anden transport. Nu var vi tre så ene mellem tyskere og østrigere. Vi var gået fra Kremenets om middagen i det dejligste vejr, men om eftermiddagen gav det sig til at regne. Det øste vand ned, så vi i løbet af en halv time var gennemblødte. Om aftenen nåede vi en by, hvor vi blev indkvarterede i en stor ladebygning, som var forsynet med træbrikse til at sove på. Rasmussen og jeg trak vor våde våbenfrakker af, lagde os tæt sammen og dækkede os til med frakkerne og sov således så nogenlunde til om morgenen.

›Den 6. september gav det suppe, brød og noget som kiks bagt brød. Så gik transporten videre. Om aftenen nåede vi igen gennemblødte til en by, hvor vi skulle i kvarter. Rasmussen og jeg kom sammen med mange andre til at bo hos en jøde, men der var ikke andet at ligge på end lergulv uden halm,

<s. 3> men hen på aftenen så Rasmussen og jeg vort snit til at krybe op på loftet. Her sov vi så i noget hø, men det værste var om morgenen, da vi vågnede, havde de stjålet et stort brød fra os, som vi de to foregående dage skiftevis havde båret. [inds kud: Her forsvandt en nordslesviger ved navn Hansen fra Als på en mystisk måde, og vi ved til dato ikke noget om ham]. <Det var Hans Hansen, 1879-1960, landmand i Oksbøl. Han gik sin vej natten mellem den 6. og 7. september 1915,

jf. Hansens "eventyrlige" beretning ved dansk journalist i 1930'erne. Herfra er Hans Hansen fra Oksbøl ude af historien.>

›Om formiddagen den 7. september gav det en god suppe med flæsketerninger i og et godt stykke brød. Om aftenen nåede vi en større by, <byen kan være Shepetivka, dog usikkert> men vi fik et elendigt kvarter. Vi lå på det bare lergulv og den ene halve side, og gavlen foruden vinduer og døre manglede i skuret.

›Den 8. september var vi hele dagen i skuret uden at få forplejning. Først om aftenen fik vi nogle tørre brødskorper. Den dag opdagede vi, at de andre nordslesvigere lå i en lade lige overfor. Om aftenen var Feldsted allerede gået over til dem.

›Om morgenen den 9. september gik Rasmussen og kort efter gik jeg også derover. Om eftermiddagen fik vi forplejning, tørret brød, suppe og kasha.

›Vi lå her til den 14. september. Tidligt om morgenen fik vi forplejning, og så gik det videre til fods. Om eftermiddagen nåede vi en lille by og blev indkvarteret i en lade.

›Den 15. september gav det af det tørrede brød, suppe og boghvede-kasha. Om eftermiddagen <s. 4> nåede vi en by <Berdychiv, netop med et stort slot> med et stort slot. Her blev vi indkvarteret i nogle store kornlagre.

›Den 16. september, om morgenen det sædvanlige at spise og så marchere til om eftermiddagen. Så nåede vi igen en større by. Her blev vi indkvarteret i en fængselsgård. Mange kom til at ligge under åben himmel, men jeg kom ind på gangen at ligge.

›Den 17. september den sædvanlige forplejning. [inds kud: Da vi gik til forplejningen, kunne jeg have solgt min ring og fået fire rubler for den, vistnok en meget god betaling, men jeg havde endnu nogle kopeker og skilte mig ikke af med den.] Om aftenen blev vi indkvarteret i et gammelt brændevinsbrænderi.

›Den 18. september mad som sædvanligt. Om eftermiddagen nåede vi en by. Her kom vi ind i nogle skure lige ved banen, og om aftenen kom vi med en smalsporet bane. Så kørte vi hele natten og om morgenen den 19. september den sædvanlige forplejning. Om eftermiddagen, da vi afmarcherede, traf vi nogle flere nordslesvigere <fire mand>: Jepsen, Johannes Lund, Ravn og Theodor Petersen. Om aftenen blev vi indkvarteret i en lade.

›Om morgenen den 20. september, da vi gik til forplejningen, havde jeg lejlighed til at sælge hjelmen for en halv rubel. Om aftenen nåede vi en større stad. <givet Zjytomyr> Her kom vi ind i et stort ny fængsel, men måtte ligge på det bare cementgulv.

<s. 5> ›Om morgenen den 21. september en god forplejning og om aftenen indkvarteret i en tændstikfabrik. Jeg lå lige bag skorstenen.

›Den 22. september, kvarter i et bondehus.

›Den 23. september, igen kvarter i et bondehus.

›Den 24. september om aftenen kom vi til en by, hvor vi skulle blive om natten, men det var allerede så mange fanger her, så der ingen plads var. Så sagde de, at vi skulle selv sørge for kvarter. Lund, Kudsk, Jørgensen og jeg lagde os i en stald, men bonden kom og ville jage os ud, men vi blev liggende til om morgenen.

<KIEV>

Om morgenen den sædvanlige forplejning, så gik turen videre. Om eftermiddagen nåede vi **Kiev**. Det er en større stad på 447.000 indbyggere. Det hed sig, at vi skulle blive her her og så sendes herfra med banen, men vi fik noget andet at vide og blev i tre timer ført på kryds og tværs igennem byen. Så gik det videre ud af byen <ud af Kiev> over floden Dnepr <Dnepr er Europas tredjelængste flod, den udspringer i Valdai-højene vest for Moskva, løber sydpå gennem Hviderusland og Ukraine og munder ud i Sortehavet>. Da vi var kommen over floden, gik det med en sandet vej ind igennem en skov. Her smed vi os ned, for vi var så trætte, at vi ikke kunne mere. Det hele var også i opløsning, vi kom i små flokke, som vi kunne. Dahl, Kjær og jeg gik sammen. Dahl kunne snart ikke mere, han havde en stor blære på den ene hæl.

<s. 6> Henad kl. 22 kom vi så endeligt ud til et lager <en lejr>, men det var så overfyldt, så vi måtte ligge under åben himmel. Jeg så lejlighed til at knibe mig ind i et skur. Der var da en lille smule læ.

›Om morgenen den 26. september købte jeg et stykke brød for de sidste femogtyve kopeker. Jeg havde lige spist et par skiver, så kom der en østriger. Han var så sulten, at han solgte sin mantel for resten af brødet. Nu havde jeg da en mantel, hertil havde jeg gjort turen uden. Den dag gav det kun et stykke brød til forplejning. Jeg pantsatte den dag min ring til Høeg for halvanden rubel, så skulle den jo sælges ved lejlighed. Det holdt for mig at give den fra mig, men hungeren pinte, og det var den eneste værdigenstand, som kunne gøres i penge.

<MED TOG FRA KIEV TIL SIBIRIEN: KIEV, KURSK, TAMBOV, PENZA, SYZRAN, SAMARA, UFA, URALBJERGENE, TJELJABINSK>

Afrejse til Sibirien.

›Om formiddagen den 27. september blev vi ladet i toget. Vi kom i godsvogne femogfyrre mand i hver, men vi kom først til at køre om aftenen kl. 18. Den dag gav det heller ingen forplejning.

<s. 7> ›Vi kørte hele natten og den 28. september til om eftermiddagen kl. 15, da gav det en god og rigelig forplejning. Det kunne også nok gøres behov, vi havde kun fået et stykke brød i de sidste tre døgn. Vi, der havde lidt penge, havde jo købt lidt brød undervejs, men langt den største part havde ingenting fået. Vi nordslesvigere var alle kommen i samme vogn. Vi var alt i alt omkring ved 20 mand.

›Den 29. september gav det heller ingen forplejning, men så fik vi hver femogtyve kopeker, så kunne vi jo selv købe noget brød, hvad vi havde lejlighed til i **Kursk**.

›Den 30. september gav det mad i **Voronezh**. Her havde vi ophold i en halv dag, så gik turen videre. Landskabet er her fladt som en pandekage, så langt fra toget man kan se.

<OKTOBER 1915>

›Den 2. oktober om middagen passerede staden **Tambov**. Her gav det tolv kopeker, men ingen mad.

›Den 3. oktober fik vi tyve kopeker og forplejning.

›Da vi vågnede om morgenen den 4. oktober holdt toget i byen **Penza**. Her ved byen er der store barakker for tyfus- og kolerasyge, og på stationen holder der flere tog med flygtninge fra de egne af landet, hvor krigen raser, også en del tyrkiske fanger så vi her. Om eftermiddagen kl. 14 gav det en meget tynd suppe og et stykke brød.

<s. 8> Om natten fortsatte rejsen.

›Den 5. oktober passerede vi staden **Syzran**. Ingen mad den dag, ikke andet end varmt vand, men det kan også næsten fås på hver banegård, hvor vi holder. Russerne drikker ikke ikke-kogt [ukogt] vand, begrundet på sygdomsfaren.

›Den 6. oktober om aftenen kl. 21 nåede vi byen **Samara**. Her gav det god og rigelig forplejning, det er nu temmelig koldt. <FRA PENZA TIL SAMARA: 380 KM.>

›Den 7. oktober ingen forplejning.

›Den 8. oktober mad i [...] <TJEK!> Rusland. Her faldt om natten den første sne.

›Den 9. oktober mad i **Ufa**. Vi har nu ild i kakkelovne, så vi sidder varmt og godt. De, der ikke kan få vognen opvarmet, lider meget af kulden.

›Den 10. oktober måtte vi på foranledning af nogle østrigske feldweblere ud af vor varme vogn og ind i en, som ikke kunne opvarmes. Vi frøs nu meget, for der manglede også vinduer. Vi er nu nået til **Uralbjergene**, og landskabet er rigt på afveksling. Banen går i store bugtninger op mellem bjergene (for at overvinde stigningerne) langs med dybe afgrunde. Mange steder står fjeldvægge lodret ved siden af banen, så man næsten kan nå den fra vognen. Den dag fik vi forplejning i vognen, men meget knapt.

›Den 11. oktober fik vi et lille stykke kage og suppe, men meget knap. Det sneede hele dagen, og vi frøs, men vi holdt modet oppe, for det bliver jo nok godt igen.

<s. 9> ›Den 12. oktober passerede vi den første stad i Sibirien ved navn **Tjeljabinsk**. Her gav det god og rigelig forplejning om aftenen kl. 20.

›Den 13. oktober er det Rudbecks fødselsdag. Ingen forplejning, men streng vinter.

›Den 14. oktober, om aftenen god forplejning.

›Den 15. oktober. Vi nåede **Omsk**, og vi fik forplejning. [INDSKUD: Her fik Høeg lejlighed til at sælge min ring, men desværre fik han kun to og en halv rubel for den, men jeg havde nu igen nogle penge, så jeg kunne købe lidt brød.]

›Den 16. oktober, stærk sne, egnen vi kørte igennem, er her flad og som det synes tyndt befolket.

›Den 17. oktober fik vi igen en vogn med kakkelovn, så vi nu har det varmt og godt igen, og vi fik også god forplejning, så er vi ved godt mod igen.

›Den 18. oktober, god mad i **Tatarsk**. <Måske en by længere ud af jernbanen?> Vi er nu langt inde i Sibirien, og det ser ud til, at vi skal passere den transsibiriske jernbane i hele dens længde. De mindre stationer er således træbygninger og godt vedligeholdte. De større er store moderne stenbygninger. De fleste steder er der lejlighed til at købe på stationerne, når man har noget at købe for.

›Den 20. oktober gav det forplejning, ellers kom vi ikke langt den dag. Tiden gik med optælling og ny inddeling. Vi får en ny transport-fører. Her <i **Krasnojarsk**> måtte Rudbeck i lazarettet, da han havde en bulning i halsen. Jeg har gudskelov hidindtil ikke fejlet noget på hele turen.

<s. 10> Mange har ellers været syge, og enkelte er døde. Rasmussen og nogle flere af kammeraterne lider meget af smerter i benene. Bager Hansen er forfærdeligt tyk i ansigtet og på benene, men han drikker daglig store mængder vand.

›Den 21. oktober er vi igen i en bjergegn. Smukke landskaber, god forplejning den dag.

›Den 22. oktober. Kartoffelsuppe. Ellers ikke noget nyt.

›Den 24. oktober om morgenen holdt vi ved **en lille station ved Bajkalsøen**, et smukt landskab. På den anden side af søen kunne vi se høje bjerge med sne på toppen. Turen går nu hele dagen langs søens bred, igennem mange tunneller. Vi passerede mindst fyrre. Det er den smukkeste tur på hele rejsen. Det siges, at søen er sekshundrede km. lang og nogle hundrede meter bred. Vi så flere store dampere ligge ved en bro. Om aftenen forplejning.

›Den 25. oktober. Forplejning om morgenen og 20 kopeker [INDSKUD: Jeg har i de sidste dage været forkølet og lidt en del af diarré, men det er der mange, der lider af. Det kommer vist af kulden og den uregelmæssige forplejning og vandet.]

›Den 26. oktober. Forplejning om morgenen. Toget kører tit over store broer, og vi er vistnok inde i **Manchuriet**.

›Den 27. oktober kører vi over et sletland. Vi så store mængder af kreaturer og enkelte kameler, som blev bevogtet af kirgiserryttere på små heste.

<s. 11> Om aftenen gav det mad på en stor station. Her kom vi i en anden vogn, der var meget bedre end den gamle.

›Den 28. oktober fortsattes rejsen.

›Den 29. oktober gav det mad om morgenen. Her kunne vi købe alt billigt. Tobak, fire kopeker. Tændstikker, én kopek, og teen meget billigt. Turen går over mange floder, ind mellem bjerge og langs flodbredder. Stemningen er stadig god. Kjær regner med en snarlig fred, men vi har ingen rigtig tiltro til hans beregninger.

›Den 30. oktober [INDSKUD: kørte vi igennem et stort sumplandskab. Så vidt vi kunne se var det rismarker, der var sat under vand. Der fløj store flokke af gæs og ænder omkring ved vandet og] op på dagen nåede vi byen **Harbin**, som ligger ved en stor flod. Vi så store dampskibe og en russisk kanonbåd. Det ser ud til at være en stor by. Befolkningen består vistnok mest af kinesere. Vi så de gule mænd med hårpisk gå på gaden. De bærer deres varer i en stang over skuldrene. Svinene løber frit på gaderne, men det ser ud til at være almindeligt i Rusland.

›Den 30. oktober igennem store bjerge. Ved middagstid forplejning og femten kopek.

›Den 1. november forplejning ved middagstid. Om eftermiddagen hørte vi på en station, at vi skulle nå bestemmelsesstedet om aftenen samme dag. Men vi havde ingen tillid dertil, for vi er blevet narret så tit. Vi lagde os så til at sove som sædvanligt, men henad kl. 9 holdt toget, og vi fik ordre til at stige ud.

<USSURIJSK>

<s. 12> Og endelig efter en jernbanetur på femogtredve dage havde vi nået rejsens mål. Byen hedder **Nikolsk Ussurijsk** og er på 45.000 indbyggere. Da vi var opstillet på banegården, blev der sagt os, at vi skulle gå tre verst. Men dem, som ikke kunne gå, blev kørt på vogne. Det faldt os svært at gå efter den lange køretur. Vi kom gennem byen. Den er temmelig lang. Små huse som i de fleste russiske byer. Efter trekvart times vandring nåede vi fangelejren. Den er indhegnet af et højt træplankeværk med tre pigtråde ovenover og flankeret af høje vagttårne. Vi kom ind gennem en stor port, og da den lukkede sig, var vi fuldstændig afsluttet fra omverdenen. Vi blev indkvarteret i en stenbarak.

›Om morgenen den 2. november blev vi vækket tidligt, da gav det varmt vand. Hen på formiddagen blev vi førte ned i byen <Ussurijsk by> til en badeanstalt og blev badet, men det værste var, at vi måtte trække i den smudsige skjorte igen [INDSKUD:].

<s. 13> Om middagen: brød, ris suppe og kartoffel-kasha. Vi kunne også købe et bæger kaffe. Det smagte godt, efter at have været det foruden så lang tid. [INDSKUD:] Vi talte den dag med kammerater, som havde været her i ni måneder, deriblandt en Lorensen fra Padborg.

@

[INDSKUD: Her løber svinene også frit omkring på gaderne. Ligeledes er kolossal mængde hunde af alle mulige størrelser. Det ser ikke ud til, at de har indført hundeskat her i Rusland.] <Det kinesiske marked i byen Ussurijsk.>

[INDSKUD: Vi er på turen flere gange kommet forbi nogle meget høje stålmaster, formodentlig den trådløse telegraf. [...] De er også i Uralbjergene. Her løber svinene også frit omkring på gaderne, ligeledes en kolossal mængde hunde af alle mulige størrelser. Det ser ikke ud til, at de har indført hundeskat her i Rusland].

›Den 3. november kom vi om i en anden barak, som er af træ, og vi blev tildelt fjerde bataljon, tredje kompagni. Nordslesvigerne kom sammen i andet korporalskab med underofficer Jørgensen fra Sønderborg som korporalskabs-fører. Tiden går med at spadsere i anlægget og med at skrive til vore pårørende. Resten af tiden ligger vi på træbriksene.

›Den 4. november fik vi vort undertøj. [...] for at få bugt med lusene.

›Den 6. november faldt den første sne.

›Den 7. november gik vi i sluttet trop ned til reviret, hvor det blev udleveret os hver en halv bulki <det er vistnok små brød-boller> og et stykke flæsk. Det er en kærlighedsgave <Liebesgaben, soldaterpakke> fra Kina. Vi får det for at komme til kræfter efter rejsens strabadser. Det skal vi blive ved med en uge.

›Den 8. november kom vort tøj i lusemaskinen. Det er en bedre måde end det kogende vand. Bager Hansen er straks kommen på lazarettet. Efter beregningen skulle den 11. november bringe freden, men vi tror ikke rigtig på det, og vi belaver os på et længere ophold her.

›Den 12. november fik vi sæbe, tråd og synåle udleveret.

<s. 14> ›Den 13. november fortælles det, at der er afsluttet våbenstilstand på femten dage.

›Den 14. november fik jeg en kort tynd skjorte. Jeg lider nu noget af smerte i benene og går hver anden dag til reviret. Det siges, at det er en klimasygdom.

<DANSK RØDE KORS I USSURIJSK, 16-18. NOVEMBER 1915: SIGFRED MEYER OG MAGDALENE VON WALSLEBEN. Magdalene von Walsleben: Die deutsche Schwester in Sibirien. Berlin 1919. KOMMISSIONENS OFFICIELLE RAPPORT: Cramer 1916, Berichte III, Russland II, s. 35-36):

›Hiermit begannen wir die Besichtigungen im Gouvernement Primorskaja, das seine eigene Verwaltung hat, und von dem im Allgemeinen gesagt werden muss, dass weit mehr Ordnung herrschte. Schon die Begleitung des Generals Lukin war für uns sehr wertvoll und ein Zeichen, dass der leitenden Behörde selbst an geregelten Zuständen im Lande liegt. ›General Lukin bestimmte überall, dass eine Küchenkontrolle eingesetzt werden sollte, ein deutscher Unteroffizier für den richtigen Empfang des Brotes quittieren müsse, und Schuster- und Schneiderstuben zur Reparatur der Sachen eingerichtet werden, so dass wir dies nicht mehr extra erwähnen. Tee und Zucker bekamen die Gefangenen nirgends, nur heißes Wasser. Dies war doch ein großer Mangel, da das Trinkwasser an verschiedenen Stellen ganz ungenießbar war und Krankheiten hervorrief. Es war Befehl, die Deutschen strenger zu behandeln wie die Österreicher. Die Strafen waren hart und oft grausam, es fand aber eine Festsetzung derselben statt, was wir in den anderen Lägern kaum

fanden. Untersuchungshaft sehr streng und meistens sehr lang, da das Gericht aus Wladiwostok höchstens dreimal jährlich an jedem Orte erscheint.

›In Nikolsk-Ussurijsk waren drei Lager mit 576, 539 und 1014 deutschen Soldaten und 268 Kranken.
›Im Lager 3 gute Baracken und gute wohlwollende Behandlung; die Baracken waren größtenteils noch nicht geheizt, trotzdem dies vom 1. November an sein sollte. In Lager 3 waren die Küchenlieferungen in Ordnung, und die Gefangenen sowohl dem Kommandanten wie dem russischen Arzt, die für ihre Rechte sorgten, dankbar. Die Bekleidung war elend, vielen fehlten Schuhe und Mäntel. ›Stiefeln wurden nach unserem Besuch ausgegeben. ›Schuster- und Schneiderstuben waren eingerichtet, die Handwerker bekamen 1 Rbl. 50 für 14 Tage; ein Teil derselben arbeitete für die russischen Soldaten. ›Klagen über schlechte Behandlung herrschten im 2. Lager, wo der Kommandant die sowieso unterernährten Leute dadurch strafte, dass er ganzen Baracken tagelang das Essen entzog und in keiner Weise für sie sorgte. Der Brunnen war oft entzwei und dann unbenutzbar, die Küche erst 3 Tage vor unserem Kommen eingerichtet, sonst war das Essen aus dem anderen Lager geholt worden und stets kalt gewesen. Besondere Empörung herrschte darüber, dass der Kommandant die Leute zwang, dass ihnen gesandte Geld, welches sie zur Ernährung unbedingt nötig haben, für eventuelle Anschaffungen zu verwenden. Einem Mann, dem er einige Rbl. in der Kanzlei auszahlte, ließ er sofort die gelieferten Stiefel ausziehen, da er nun selbst solche bezahlen könnte. Ein anderer hatte 10 Tage Arrest, weil er nur dem russischen Starji und nicht auch dem Offizier gemeldet hatte, dass seine Stiefel entzwei seien; er musste sie auch noch selbst bezahlen. ›Durch alle Lager ging die Klage über den unglaublich schlechten Post- und Bankverkehr. In der Bank lagen noch 30.000 Rbl., die wegen Mangel an Personal nicht ausgezahlt werden konnten, nur das Geld von dem Hilfskomitee in Tientsin kommt hier an. Im ersten Lager war ein Teil des Geldes der Kriegsgefangenen, welches die Kanzlei eingezogen hatte, mit einem Kapitän, der zur Front ging, verschwunden. Leider hatten die Leute keine Gegenquittungen erhalten, und 40 derselben waren nach Blagovetjensk geschickt. Kam endlich eine Rate von 5 Rbl. zur Auszahlung, so dauerte es manchmal Monate, bis die nächste Rate ausgezahlt wurde. Selbst die Ärzte, die das Geld aus Tientsin zur Ernährung der Patienten notwendig brachten, hatten Große Schwierigkeiten, doch wurde uns versprochen, dass diese unterbleiben sollten. Pakete lagen Tausende auf der Post, die noch nicht ausgesucht waren, für jedes musste 20 Kopeken bezahlt werden, und der Oberst versprach, sie alle ins Lager bringen, und von den Kriegsgefangenen selbst aussuchen zu lassen. ›Ein Pferdestall war mit 580 Mann belegt, in zwei Etagen mit kleinen Fensterluken oben. Steinboden und unheilbar. Der Oberst versprach, dass derselbe geräumt werden sollte; dies geschah auch, doch wurden die Leute auf die anderen schon vollbelegten Baracken verteilt, so dass sie jetzt nur auf der Seite liegend fest an einander gepresst Platz zum Schlafen finden können; dabei ist viel Ungeziefer in allen Baracken vorhanden. Die aus China gesandten Bücher waren vor längerer Zeit zur Zensur fortgenommen und nicht wiedergegeben worden. ›Baden alle 14 Tage in allen Lagern und Waschgelegenheiten. ›Die Kantinen waren teils Privatunternehmen, und die Preise wurden dann teurer gehalten, wie in der Stadt. ›Ein neuer Transport war angekommen, und die Gefangenen hatten wie immer sehr gelitten, oft unterwegs keine Nahrung bekommen, und dass ihnen zukommende Geld (25 Kopeken täglich) war selten ausgezahlt worden. Bei der Ankunft keine Quarantäne, jedoch Desinfektion der Sachen; vielen

fehlten Mäntel, und die Kleider waren zerrissen. Diese vor 14 Tage Neuangekommenen hatten noch keine Seife erhalten und keine Essschüssel; Löffel wurden niemals geliefert. ›Man sollte doch wenigstens diesen halbverhungerten Leuten, die keine Möglichkeit einer Unterstützung von zu Hause haben, während der ersten Tage im Lager so viel zum Essen geben, dass sie sich satt essen können, da sie sonst jeder Ansteckung unweigerlich verfallen sind. 26 gefangene Ärzte wurden sehr streng gehalten und hatten keinen Verkehr mit einander. Jeder durfte einmal monatlich anderthalb Stunden zur Stadt gehen, und war die Zeit zu den notwendigen Besorgungen zu kurz. Der Oberst gestattete, dass es jetzt zweimal monatlich sein sollte, und jedes Mal drei Stunden. Das Gehalt von September und Oktober war man den Ärzten schuldig geblieben, trotzdem sie darauf zum Leben angewiesen sind. ›Im Arrest waren zwei. Gottesdienst war nicht vorgesehen. ›Wir trafen einen Offizier Stellvertreter, der mit seinem Dolmetscher als Parlamentär gefangen war, ebenso wie drei Offiziere, die wir in anderen Lägern sahen. ›Der Friedhof mit seiner Großen Reihe Gefangenen Gräber wurde gut in Ordnung gehalten, überall Kreuze und Namen in russischer und deutscher Sprache. FINIS.

›Den 17. november er det bededag. Om formiddagen fik vi befaling til at stille ude på pladsen. Der skulle komme en kommission, som skulle efterse lejren. Det varede ikke længe, så ser vi en søster fra Røde Kors <Magdalene von Walsleben> og en herre i civil. <Sigfred Meyer> De går op og ned langs fronten og taler med nogle af os. De lover os undertøj og mange andre gode ting, som skal komme hertil i løbet af nogle uger. Senere får vi at vide, at den civile herre er en dansk oberst. <Sigfred Meyer> Vi ville gerne have talt med ham i vort modersmål, men nu er det for silde <for sent>.

›Den 18. november er en glædesdag. Da får vi hver tre rubler udbetalt. Dem havde søsteren bragt med. Stemningen er nu høj over hele linjen, for nu har vi penge på lommen. Engang imellem må vi nu arbejde lidt, enten ovre ved en ny kirke, som bliver bygget lige udenfor lejren, eller andre steder i byen. <Ussurijsk> Ellers spadserer vi ude i anlægget.

<s. 15> Det er endnu ikke videre koldt. Det er for det meste høj luft og solskin, nærmest som de smukke efterårsdage derhjemme. Kjær, Dahl, Petersen og jeg får os en gemytlig skat engang imellem. Det gælder om at få tiden til at gå, når der ingenting er at bestille.

›Den 24. november kom Dahl på lazarettet.

›Den 6. december er det Petersens enogtyve års [årigt] fødselsdag. Nu er det bleven temmelig kold, så vi opholder os mest inde.

›Den 8. december måtte korporalskabet på straffearbejde. Lund og Striffler havde været i totterne på hinanden om middagen over vanduddelingen.

›Den 12. december er det Kjærs fødselsdag.

- ›Den 13. december blev vi afspærrede fra de andre dele af lejren. Der er kommen en ny transport fanger [INDSKUD: blandt den transport er der kommen to nordslesvigere mere, en Schmidt fra Nordborg og en Reinhold fra Sønderborg,] og blandt dem en del tyfusgyge.
- ›Den 19. december fik vi kærlighedsgave fra Amerika, et par nye sko, to håndklæder og et stykke sæbe.
- ›Den 21. december blev det gamle køkkenpersonale afskediget.
- ›Den 22. december kom Ravn fra lazarettet.
- ›Den 24. december blev juletræet pyntet. Om aftenen blev det tændt. Et par af kammeraterne talte, sangkoret sang et par julesange, og musikkapellet spillede et par numre. Hver mand fik to cigaretter, men de fleste tanker var jo nok den aften hjemme hos <s. 16> vore kære, og vi håber jo at kunne fejre den næste jul hjemme hos dem om Gud vil.
- ›Den 25. december kom den første post hjemmefra. Birkedal fik tre kort og Petersen fik et kort. [INDSKUD: Smerterne i mine ben er nu forbi. Det er en stor behagelighed, en lykke, at det ikke var gigt eller reumatisme.]
- ›Den 26. december var vi til bal i en af de andre barakker. Nogle var udklædte som piger. Musikken spillede, og dansen gik lystig på cementgulvet, og for et øjeblik glemte vi næsten, hvor vi var.
- ›Den 28. december gav det the om morgenen og sukker. Syv stykker til fem dage.
- ›Den 29. december kom de første små pakker hertil. Birkedal fik fem pakker. Nytårsaften mærkede vi ikke noget til. Den var som de andre dage. Vejret har hidindtil været godt, en gang imellem lidt koldt og lidt sne, det fryser jo altid, men da det for det meste er stille vejr, så mærkes det jo ikke så meget. Var det sådan en blæst som hjemme, så var det jo ikke til at være her.
- ›Den 1. januar var det Lausens fødselsdag. Han havde det held at få en pakke med cigaretter, chokolade og skrivepapir.
- ›Den 4. januar fik jeg en seddel fra posthuset, at der var kommen penge til mig.
- ›Den 6. januar var det russernes juleaften, men den mærkede vi ikke noget til.
- ›Den 12. januar kom Kudsk fra lazarettet.
- ›Den 15. januar fik jeg det første brev hjemmefra.
- <s. 17> ›Den 16. januar kom Dahl fra lazarettet. Vi er bleven satte ned med portionerne. Dog er brød, kød og kasha det samme endnu. Også teen og sukkeret er taget fra os. Jeg venter stadig på at få mine penge udbetalt.
- ›Den 21. januar var her en måneformørkelse synlig.
- ›Den 25. januar havde vi besøg af en amerikansk konsul. Han lovede guld og grønne skove, men bragte ingenting med.

›Den 27. januar var vi opstillet på pladsen. En østrigsk overlæge holdt en tale for kejser Wilhelm, og vi råbte hurra. Om aftenen fik hver mand en halv bulki og et stykke flæsk i dagens anledning.

›Den 29. januar blev der opslået plakater i barakkerne om de russiske fangers behandling i Tyskland. <om behandlingen af de russiske fanger i Tyskland> Samme dag fik jeg et brev fra min svoger Hans Jørgen Petersen <Hans Jørgen Petersen var husmand i Nørre Lovrup, Gørding sogn.> i Danmark med den glædelige meddelelse, at der var afsendt en pakke til mig.

›Den 30. januar går der rygter om, at vi fra russisk 1. februar skal være fire mand om et brød. Hidtil har vi delt med tre mand, og at det ingen suppe giver om aftenen. Det ville jo være meget slemt for os. Især får vi ikke til den tid pengene udbetalt.

›Den 1. februar fik jeg kort hjemmefra. Det var jo en glæde for mig, men min kone skrev, at hun ikke havde hørt fra mig i fire uger, endskønt jeg stadig har skrevet.

<s. 18> ›Vi har i den sidste tid haft meget smukt vejr. Solen varmer meget om dagen, men vi er jo også lige så langt mod syd som Rom. Om natten fryser det jo hårdt, men det er stadig stille vejr. Vi frygtede i førstningen for, at det ville blive for koldt i denne træbarak, men vi bor varmere her end dem der bor i stenbarakkerne, men tømmeret er også otte til ti tomme tykke. Jepsen fik kort i går fra Danmark. Der stod, at der var indført almindelig værnepligt i England, og at kejser Wilhelm var opereret for en farlig halssygdom. Ellers går den ene dag som den anden uden megen afveksling. Der har i de sidste dage gået rygter om, at vi skulle til en anden lejr inde i Rusland. Der var også forespørgsel til Horstmann, <Berthold Marius Horstmann?> om Rudbeck. <Rudbeck blev sat af i Novosibirsk eller Krasnojarsk. Han kom hjem til Sønderjylland.> Hans pårørende havde endnu ingen efterretning fra ham, men vi ved jo heller ikke andet, end at han kom fra transporten og i lazarettet den 20. oktober i en sibirisk stad, <Krasnojarsk> hvis navn vi ikke kender.

›Den 2. februar fik jeg kort fra Røde Kors i København om, at der var afsendt en pakke til mig derfra den 8. januar. Det er nu den tredje pakke, der er undervejs til mig. I de sidste dage har det været dejligt varmt vejr om dagen. Efter middagsmaden har vi spadseret ude i anlægget.

›Den 7. februar var det en god dag for mange. Da fik mange af dem, som ingen mantel havde, en vatteret stor trøje udleveret. Om eftermiddagen havde vi besøg af en russisk storfyrste <Nikolaj Nikolajevitj, 1856-1929> og en del officerer.

<Nikolaj Nikolajevitj, 1914>

<s. 19> De spurgte flere, hvor gamle de var. Jeg fik den dag et kort fra min kone, som hun havde skrevet den 7. december 1915, men det var også sendt over København gennem Røde Kors. Der er nu blevet indrettet vaskerum i det forhenværende køkken for tredje bataljon, så vi nu har bedre lejlighed til at få vort tøj vasket.

›Den 8. februar kom de første anvisninger på store pakker. Jepsen, Feldstedt og Jessen fik anvisninger på pakker.

›Den 9. februar kunne vi efter længere tids forløb endelig bade igen, en stor behagelighed for hele kroppen.

›Den 11. februar var det en god dag for mig. Da kom jeg med på pengelisten, som blev udhængt. Samtidig fik jeg kort hjemmefra, og fra min kones onkel i København, som også sendte mig et lille Dannebrogssflag.

›Den 15. februar havde tredje kompagni vaskedag. Jeg vaskede skjorte, underbenklæder, håndklæder og fodlapper. Der har også været en kommission her i dag, men hvoraf den bestod, og hvad den skulle, det ved vi ikke, for vi så den ikke. Men suppen om middagen var ualmindelig tyk. Rygtet om, at vi fra russisk 1. februar skulle være fire mand om et brød har heldigvis vist sig at være usandt, for endnu deler vi som hidindtil med tre mand.

<s. 20> I går kom bager Hansen fra lazarettet, men han er nu kommen i fjerde kompagni.

›Den 19. februar blev afspærringen for tredje og fjerde bataljon ophævet. Nu kan vi igen komme til kantinen og reviret, men nu skal vi vist også snart komme på arbejde igen. Samme dag fik jeg og mange af nordslesvigerne sedler fra posthuset, om at der var kommen pakker til os. Det bliver også

snart på tide, om vi skal have brug for tøjet i vinter. Og det er jo ikke godt at vide, hvornår vi får dem udleveret, for mine penge har nu været her en måned, og jeg har ikke fået dem endnu, men jeg har heldigvis kunnet låne nogle hos Dahl, så jeg har kunnet købe lidt brød til tilskud. I den senere tid har vi også kunnet låne nogle bøger og tidsskrifter at læse i. De har jo kunnet forkorte nogle timer.

›Den 20. februar måtte vi straks ud at arbejde, men da vi kom hen, hvor vi skulle arbejde, var der ingen brug for os, så vi straks kunne gå hjem igen.

›Men den 21. februar måtte vi udenfor byen at arbejde. Denne gang måtte vi hugge lidt i den frosne jord. Det er den rene ørken, når man først er udenfor byen. Der løber en stor flod her forbi, men den er jo tilfrossen med et isdække, som er over en meter tyk. Nogen har været nede på den for at hugge is, men de har ingen bund nået.

<s. 21, BPH> ›Den 23. februar fik jeg endeligt mine penge udbetalt, i dag er det også lige et år siden jeg drog hjemmefra, det anede jeg ikke dengang, at jeg nu skulle være her.

›Den 25. februar var vi henne at bade igen, denne gang i en anden badeanstalt nede i byen. Her kunne vi bade et kompagni ad gangen. Der er nu faldet en del sne igen. Der ligger nu et lille jævnt lag over det hele.

›Den 26. februar havde jeg den lykke at få to feltpostpakker hjemmefra med cigaretter, chokolade, postkort, lommeørklæder, kakao, sukker, Maggi-Terninger <bouillonterninger> og lakrids. Samme aften fik jeg også kort fra min søster, det var skrevet den 9. januar. Pakkerne var derimod afsendt den 1. februar. Jørgen Lausen fik også en pakke.

›I dag, den 24. februar, fik jeg en seddel fra posten, at der var en stor pakke der igen, det var vistnok den fra min svoger Hans Jørgen i Danmark.

<MARTS 1916>

›Den 1. marts har jeg skrevet fire kort, et til min kone, Ane, <Ane Marie Jepsen, mor til Jeppe Boisen> Johannes, Kjestine. <Kjestine Hjerrel Kulmbach, f. 1883 i Skærbæk, hustru til Hans Jørgen Petersen.> Det har i den sidste tid været temmelig koldt, men nu har solen jo mere magt om dagen. Jeg har nu også købt brød, fedt og sukker, nu da jeg har penge, man føler sig straks

<s. 22> vel tilpas, når man er rigtig mæt og har penge på lommen. Bare den næste sending snart ville komme, da der jo ellers er fare for, at de kan slippe op før jeg får de næste udbetalt.

›Den 3. marts fik jeg kort fra min kone, som var afsendt den [...] fra den 1. april ville de til Ottersbøl at bo.

›Den 4. marts skrev jeg til min kone og svigerforældre.

›Den 6. marts fik jeg uventet en seddel fra banken på tre rubler, halvtreds kopeker, men jeg ved slet ikke, hvem der har sendt dem, men det er jo vist fra en af mine svogre i Danmark, da det jo lige passer med fem kroner. I de sidste dage er der faldet et lag sne igen. Den 6. marts indtraf så endelig

den glædelige begivenhed, at jeg fik min første store pakke i hænde. Det tager omtrent en fjerdingår om at nå hertil og blive udleveret. Jeg fik også et kort fra Martin Vodder og Karen.

<DANSK RØDE KORS I USSURIJSK, 9-10. MARTS 1916: OVE VIND OG GREVINDE ANNA REVERTERA VON SALANDRA. KOMMISSIONENS OFFICIELLE RAPPORT: Cramer 1916, Berichte IV, Russland III, s. 52.>

›Den 9. marts var der atter en kommission her, men den nåede ikke til vor barak, men det bedste var, at der om morgenen blev uddelt vatterede tæpper til at ligge på, hvor to mand fik et tæppe.

›Den 11. marts fik vi endelig flere tæpper udleveret, så nu har hver mand snart et tæppe. Det er en stor behagelighed at ligge på dem end på de bare brædder. I den sidste tid optrådte fredsrygter her igen, men hvor meget de har på sig, er der jo ingen, der ved.

<s. 24> Pengesummer hjemmefra, det er jo en stor behagelighed, siden jeg har kunnet købe lidt fedt at smøre på brødet. Nu ved vi først rigtigt at skønne på, hvor godt vi har haft det hjemme i vort kære Nordslesvig inden denne skrækkelige krig brød ud, men forhåbentlig oprinder der atter lyse og lykkelige tider for os og vore kære derhjemme, men for os er der jo endnu ingen udsigter efter at komme herfra, og hvorledes det står til ude i verden, det får vi jo ikke noget at vide om på denne side af planeten.

<s. 25> Den 12. marts var Jepsen og jeg til teater i lejren. Der forefindes en temmelig stor teatersal her inden for plankeværket. Der blev spillet flere fode musiknumre, forskellige komikere optrådte og til slutning et lille teaterstykke. Det hele kostede otte kopeker. Det var slet ikke for meget. Det eneste var, at salen var overfyldt. Der var mødt flere østrigske læger og nogle russiske officerer. De optrædende var udelukket tyskere. Sangforeningen sang også et par numre. Når man betænker de primitive forhold, hvorunder vi lever, så må [...] ydelser kaldes gode, og det bevises jo også ved, at flere var henne for tredje gang. Der er allerede blevet spillet to søndage før.

›Den 11. marts fik jeg et brev fra [...]. Det var skrevet den 19. december og sendt over Røde Kors i København. Nu tør solen meget midt på dagen. Sneen smelter, så der står store vandpytter på pladsen, og der bliver snart ufremkommeligt, for jorden er så frossen, så vandet ikke kan trække i den. Den [...] har jeg sendt et påskekort hjem, som en [...] Wilhelm Kreutz har tegnet for fem kopeker.

›Den 16. marts og den 17. marts blev der uddelt skjorter, strømper, fodlapper og benklæder.

<s. 26> Jeg havde fået min pakke, så jeg fik kun et par fodlapper. Der var jo dem, der trængte hårdere til noget end jeg.

›Den 16. marts skrev jeg til Hans Jørgen og Peter Kulenbak. Nu er solen så varm her om dagen, at vi sidder ude hver middag og soler os. Sneen er nu snart smeltet på pladsen, men midt på dagen er der så et forfærdeligt pløre. Dagene bliver nu længere for hver dag, der går, men til foråret mærker vi ikke noget endnu. Vinteren behersker endnu det hele, for så snart solen er borte, så fryser det straks til is igen. Vi har det nu meget behageligere siden vi har fået de vatterede tæpper, vi sover på om aftenen. Vi er blevet talte til om morgenen. Der bliver vækket til [...] når vi så har spist vor havre, så sover vi igen til klokken er en ni eller ti stykker, så bliver tiden jo ikke så lang. Det havde jo ellers været dejligt, kunne vi have været hjemme, nu da alt i naturen begynder at vågne til nyt liv. Men vi er jo alligevel glade, at vi er her, i stedet for at stå i en skyttegrav et eller andet sted i Frankrig eller Rusland. De fleste af os fra Nordslesvig har jo nu også fået pakker, og større og mindre [...]

<s. 28> fire rubler for den. Det er jo omtrent halvanden rubel mere end jeg ellers kunne få for den.

›Den 17. marts fik jeg et kort fra mine svigerforældre, som jeg besvarede den 18. marts.

›Den 19. marts fik jeg min pakke fra min svoger i Danmark udleveret. Desværre var æblerne rådne, og de havde fordærvet julekagerne og cigaretterne. Cigarerne havde derimod holdt sig. Sukkeret og chokoladen var også spiseligt. Samme dag skrev jeg et brev til Hans Jørgen Petersen og et kort til min kone.

›Den 21. marts er vi blevet inddelt i hold på enogtredve mand. Der tales om, at vi skal forlade lejren en af de nærmere dage, men hvor det går hen, ved vi jo ikke noget om. Der har jo i den [... sideskift]

<s. 23>

›Den 22. marts fik jeg et kort fra min svoger Hans Jørgen Petersen i Nørre Lovrup.

›Den 23. marts blev vi indsprøjtet <vaccineret> imod tyfus.

<DANSK RØDE KORS I USSURIJSK I MARTS 1916: EDUARD SALTOFT OG ALEXANDRINE GREVINDE VON UEXKÜLL-GYLLENBAND.>

›Den 24. marts fik jeg kort fra min søster. De er nu flyttet til vort gamle hjem i Ottersbøl. Jeg skrev et kort til dem den 25. marts. Denne dag blev en glædesdag for os, da havde vi besøg af en tysk søster fra Røde Kors. <Alexandrine grevinde von Uexküll-Gyllenband> Hun holdt en lille tale til os om, at der var seks søstre herude, som berejste de forskellige fangelejre her i Sibirien. Og hun sagde, at hun havde nogle penge med til os, men at vi skulle bruge dem med omtanke og ikke købe alt for meget tobak for dem, men hellere bruge dem på salt, æg og hvedebrød for at modvirke underernæringen ved den kost, vi fik her, at vi en dag kunne vende sunde og raske hjem til vor familie, når krigen en gang var forbi. Om eftermiddagen blev vi fra Nordslesvig sendt ind til posthuset. Der var en mand, en dansk herre, <Eduard Saltoft> der ville tale med os om, hvorledes vi var tilfredse med forholdene her.

<s. 27> Vi fik vore navne skrevet op, og han lovede at gøre alt, hvad han kunne for at muligvis at forbedre vore forhold. Da vi kom tilbage, fik hver af os de seks rubler udbetalt, som søsteren havde lovet os om formiddagen. Der er jo høj stemning over hele linjen. Så mange <rubler> havde vi ikke tænkt, at der var blevet til hver.

›Den 28. marts skrev jeg et kort til min kone. Det er nu længe siden, at jeg har hørt hjemmefra. Den danske herre, der var med kommissionen her den anden dag, var en malermester Salto <kunstmaleren Eduard Saltoft, leder af Dansk Røde Kors i Petrograd> fra København.

›Den 28. marts har jeg fået de 3,5 rubler udbetalt, som er sendt mig fra en af mine svogre i Danmark.

›Den 31. marts var vi igen henne at blive indsprøjtet <vaccineret> for anden gang imod tyfus.

<APRIL 1916>

›Den 1. april fik jeg en femkroneseddel fra min svoger Hans Jørgen Petersen i et indskreven brev. Samme dag skrev jeg et kort til ham.

›Den 3. april har jeg skrevet et kort til min kone og bedt om at sende penge.

›Den 4. april var jeg ude på reviret og fik min femkroneseddel vekslet. Den amerikanske konsul var også dernede. Han vekslede den om for mig.

›Den 5. april fik jeg et kort fra min søster, men det var helt fra den 31. januar. Jeg skrev til min kone den 6. april.

›Den 7. april fik jeg et kort fra min kone, som var sendt gennem det russiske Røde Kors i Moskva. Det havde jo været fire uger undervejs. Det hurtigste som jeg har fået efterretning hjemmefra. Samme dag fik jeg en pakkeseddel fra posten om, at der var kommet et stor pakke til mig. Det er vistnok den, som er afsendt hjemmefra først i januar måned.

›Den 10. april fik jeg kort fra min kone, som var skrevet den 22. marts. Hun havde dengang desværre ikke hørt fra mig i tre uger.

›Den 11. april skrev jeg til min kone og svarede på kortet fra den 22. marts. I går regnede det her. Det er vistnok regntiden, som begynder. Det er ellers tørt meget på pladsen hernede, men nu er der et pløre igen. Det er ellers ligesom om man kan mærke, at foråret nu nærmer sig her. Det er jo omtrent en måned senere end hjemme.

›Den 14. april modtog jeg den anden femkroneseddel fra min svoger Hans Jørgen Petersen.

<s. 29> ›Den 15. april har jeg skrevet et kort til ham og sagt tak for hans ulejlighed. Desværre er der nu trådt en ny forordning i kraft, at hver af [...] fangerne kun må skrive et brev eller kort om ugen. Nu er der jo ellers rygter i gang om, at hele lejren her skal rømmes, og vi skal flytte ind til det indre af Rusland, men man gør jo bedst i ikke at tro noget inden vi sidder i toget.

›Den 19. april fik jeg min pakke, som var afsendt fra København den 8. januar.

<RETUR PÅ ARBEJDE I CENTRALRUSLAND OG UKRAINE>

›I dag, den 20. april afgår den første transport herfra lejren. Nordslesvigerne bliver nu delt, for Jepsen, Birkedal, Rasmussen, Jørgensen, Blom, Lausen og Feldsted rejser med den første transport.

<MED TOG FRA USSURIJSK VIA MANCHURIET, HARBIN, MOGZON, BAJKALSØEN, KANSK, KRASNOJARSK, NOVOSIBIRSK TIL OMSK, KURGAN, TJELJABINSK, URALBJERGENE, SAMARA>

›Den 23. april oprandt endelig den dag, da vi kunne sige **Nikolsk <Ussurijsk> farvel**. Det var lidt koldt den dag, men det holdt da tørvejr. Vi blev indladt om eftermiddagen kl. 18, og da vi vågnede om morgenen, sagde vagten, at vi var i nattens løb kørt ca. 100 [...].

›Om morgenen den 24. april, kl. 08 fik vi forplejning i en by, som hed **Matraluschnia**. **<TJEK! det er en by tæt på Ussurijsk. De har kørt 14 timer og havde kørt ca. 100 [...].** Den trans-manchuriske jernbane forbandt Ussurijsk med Harbin og Tjita. Kan der menes grænsen til præfekturet Mudanjiang?>

Nu er der to vagter inde i hver vogn, og vi får ikke lov til at forlade vognen uden at vagten er med os. De er bange for, at for mange skal flygte her i [...]. Vejret er storartet. Landskabet er pragtfuldt. Store tunneller kører vi igennem.

›Den 24. april om eftermiddagen holdt vi på en større banegård, som hed **Muling**. **<Muling er en by i Mudanjiang, Heilongjiang-provinsen, nordvest for Ussurijsk>** Her så man rigtigt, at konerne var ude at lufte forårstøjet. Banen er forfærdelig tæt besat med soldater, og de passer strengt på os, når vi skal træde ud, er der to mand med, med opplantet bajonet.

›Den 25. april kørte vi hele dagen inde mellem bjerge. Først henimod aften nåede vi ud på sletten. Den dag nåede vi **Harbin**, hvor vi fik forplejning, brød, suppe og kasha. Vi har hertil omtrent vundet en dag i forhold til tiden, som det tog at køre hertil.

›Den 26. april om morgenen holdt vi på en lille banegård, hvor vi havde lejlighed til at vaske os. Vi kørte nu gennem et uhyre sletteland, der er afbrudt af store sumpstrækninger. Her ser vi store flokke af gæs, ænder og vandhøns, de svømmer på vandet lige ved banen. I går var der lejlighed til at få vagten til at købe sukker, pølser, æg, the, tændstikker og cigaretter. Vi befinder os også alle meget bedre end på turen hertil. Vejret er godt. I dag fik vi forplejning om eftermiddagen.

›Den 27. april fik vi forplejning om aftenen.

›Den 28. april fik vi forplejning [SØNNENS KOMMENTAR: Her mangler noget, han skriver nemlig ikke noget om afrejsen fra lejren, så her må vi igen have hjælp fra båndet, der dog også på det sted er

ret kortfattet. Vi hører ikke noget om den spænding, der har hersket ved udsigten til at komme bort derfra, forhåbentlig mod vest, mod hjemmet. Altså side [...] slutter med ordenen ”der har jo i den sidste tid gået rygter om afrejse herfra”. Grunden til at man begyndte at trække fanger tilbage til Rusland var sikkert den, at man begyndte at mangle arbejdskraft i fabrikkerne. Fars afdeling afgår fra lejren den 23. april eller den 24. april 1916. Også denne rejse foregik i kreaturvogn. Beskrivelsen fortsætter så side [...].]

>s. 31> ›Om formiddagen kl. 9. Vi er nu nået ind i en bjergfattig egn. I går købte vi igen pølse og tobak. Der bliver ellers ikke gjort mere ophold, og vi kommer sjældent ud af vognen. Ellers er humøret jo godt. Vi håber jo alle, at det går hjemad, hvis ikke direkte, så måske med et lille ophold i **Penza**.

›Den 29. april om aftenen kl. 21 fik vi en god forplejning, om dagen var der engang lejlighed til at købe æg, pølse, stegt lever og frikadeller. Vi har kørt i sløjfer oppe i bjergene, så det har ikke gået så hurtigt.

›Den 30. april har vi kørt hurtigt om formiddagen. Om middagen er vi snart ude af bjergene og kører nu langs med en større flod. Vi har kun holdt en gang siden om morgenen, men også kun passeret helt små stationer. Vi har holdt på en, som hedder **Mogzon**, <russisk by, vest for Tjita> og nu holdt vi på en større, som vi ikke ved navnet på. Vi fik først forplejning om aftenen kl. [...].

<MAJ 1916>

›Den 1. maj om eftermiddagen kl. 15 nåede vi **Bajkalsøen**. Den er endnu fuldstændig tillagt med is, og på de større floder er endnu is i store flager. Om eftermiddagen kl. 16 fik vi forplejning på en station ved den sydøstlige ende af søen. Bajkalsøen er sekshundrede km. lang og tres til halvfjerds km. bred og på det dybeste sted skal den være 1525 meter dyb. Den er omgivet af snedækkede bjerge.

›Den 2. maj fik vi forplejning allerede om morgenen kl. 7. Her måtte vi komme ud at købe, og der var meget at få, smør, pølse, flæsk, bulki og pandekager. Her skal vi også hen at bade. Et stykke røget laks købte jeg også. Et pund for femogtyve kopeker.

›Den 3. maj fik vi forplejning om middagen. Det har nu sneet hele natten og det meste af formiddagen. Her har vi været ud at købe sukker, cigaretpapir og andre småting. Nu er bevogtningen ikke så streng som i Manchuriet. Vi kører nu igennem et skovrigt landskab.

›Den 4. maj har vi kørt småt helt til i eftermiddag. Nu har vi nået en større station. Her er en stor butik, og vi har haft lov til at komme hen at købe så meget vi ville, men forplejning har vi endnu ikke fået i dag. Først i eftermiddag kl. 19 fik vi forplejningen på en større banegård. Her er også nogle vogne med østrigere blevet koblet ved toget. Byen hedder **Kansk**. <**Kansk er en by i Krasnojarsk-regionen. Toget kører fra Kansk og passerer byerne Krasnojarsk, Artjinsk, Marijnsk til Tajga: ca. 750 km.**>

›Den 5. maj. I nat har vi næsten holdt stille, men så har de til gengæld kørt hurtigt i formiddag. Vi får til middag forplejning i **Krasnojarsk**. Vi er lige kørt over en mægtig flod. <Jenisej-floden>

<s. 33> Broen vi kørte over, består af seks store brobuer. Floden er vist omtrent en halv km. bred. Der svømmer endnu en masse is i vandet.

›Den 6. maj har vi kørt småt hele dagen. Om eftermiddagen kl. 19 fik vi forplejning på en mindre banegård, hvor jeg købte et pund smør for 65 kopeker. Ellers er alt vel. Sidste nat blev der stjålet fem rubler fra Kjær.

›Den 7. maj kørte vi småt hele dagen. Om morgenen kørte vi på stationen **Tajga** <Tajga er en by i Kemerovo-regionen>. Det regnede hele dagen og var koldt, og først om aftenen kl. 23 fik vi forplejning på stationen **Novosibirsk** [Novo-Nikolajevsk]. <Der er ca. 250 km. fra Tajga til **Novosibirsk**.> Der holdt vi så en tid efter at vi havde spist. Så kørte vi udenfor byen og holdt der til i dagningen. <Toget passerer **Ob-floden ved Novosibirsk**.>

›Den 8. maj har vi kørt temmelig godt hele dagen. Om eftermiddagen nåede vi en større station, hvor vi kl. 18 fik forplejning. Vi er kørt gennem store flade landstrækninger, med lidt birkeskove på begge sider af banen. Her er det mindst lige så koldt som hjemme i marts. <Der er ca. 640 km. fra **Novosibirsk til Omsk**.>

›Den 9. maj om formiddagen nåede vi **Omsk**. Her er et temmelig langt ophold, for her bliver hele transporten undersøgt af en russisk læge. Her får vi også forplejning.

<s. 34> Den første transport fra Nikolsk <Ussurijsk> har været her den 5. maj. Det er temmelig koldt her, men nu har vi fået kul til kakkelovnen. Her bliver vi i dag. Vi er blevet undersøgt af en læge og har fået tøj udleveret. Jeg har fået et par østrigske benklæder. Om aftenen henad kl. 22 kørte vi videre.

›Den 10. maj har vi kørt godt hele dagen, men ingen større stationer passeret, men derimod mægtige landstrækninger, som folkene er ved at pløje, og så, store flænger ligger også som forårsmarker, hvor mægtige [...] flokke græsser. På en station købte jeg et pund smør for halvtreds kopeker. Om eftermiddagen kl. 16 fik vi forplejning og kørte straks videre. Stationen hed **Petropavlovsk**. <Der er 550 km. fra Omsk til Kurgan.>

›Om morgenen kl. 6, den 11. maj holdt vi på stationen **Kurgan**, efter at have fået forplejning kørte vi videre. Landskabet ser helt grøn og frugtbar ud. Om aftenen nåede vi staden **Tjeljabinsk**. Her måtte vi træde an udenfor vognen, og en læge gik langs og spurgte om nogen var syge. <Der er ca. 270 km. fra Kurgan til Tjeljabinsk. En station undervejs er **Misjkino**.>

<s. 35> Da vi vågnede den 12. maj om morgenen, kunne vi se **Uralbjergene**. I eftermiddag er vi nåede op i Uralbjergene. De fleste bjergtoppe vi ser her, er skovklædte, enten med birk, fyr eller gran. Banen er flere steder sprængt igennem klipperne, så fjeldvæggen står omtrent lodret til begge sider af banen, men banen må endda gøre store sløjfer for at overvinde stigningerne. Oppe i bjergene ligger også en trådløs telegrafstation. Vi har lige passeret en grænsesten, men den er grænsen mellem to verdensdele, mellem Europa og Asien.

›Den 13. maj er vi kommet **ud af Uralbjergene**. Vi har fået forplejning om formiddagen.

›Den 14. maj har vi kørt småt hele dagen med længere ophold på flere stationer. Vi har talt med tysktalende civilfanger fra Lublin. Vejret er nu meget varmt. Vi så også en stor kirkelig procession. Det var vist i anledning af en kirkeindvielse. Vi kørte gennem en stor slette, hvor korn og græs står grønt. Først om aftenen sent gav det forplejning på en større station. **<Der er ca. 870 km. fra Tjeljabinsk til Samara.>**

›Den 15. maj fik vi forplejning på stationen **Ust-Katav** **<Ust-Katav er en station på grænsen mellem Tjeljabinsk-regionen og Basjkortostan, næste større station er Ufa>** om eftermiddagen kl. 16. Der venter der også flere tog med flygtninge tilbage fra steder, hvor krigen har raset.

<s. 36> ›Om middagen den 16. maj nåede vi **Samara**, hvor vi fik suppe og kasha, men uheldigvis fordelt [...] således, at vi ved vor side kun [...], og de ved hans side kartofler og [...]. (Lapian) **Samara** er en stor stad og ligger ved en stor flod, **<Volga-floden>** som har oversvømmet store landstrækninger, hvor telegrafpælene står i vand, helt op til trådene. Her på banegården holder der en mængde russisk militær. [...] går og spadsere med byens unge koner. Samara har også elektricitetsværk [...] en vældig jernbanebro.

›Den 17. maj om morgenen kl. 05 fik vi allerede forplejning, men meget knapt tilmålt. Vi **har passeret Volgafloeden** og nåede ... [SØNNENS KOMMENTAR: DENNE SIDE ER MEGET MEDTAGET]. **<Der er ca. 380 km. fra Samara til Penza.>**

<s. 37> ›Den 17. maj om aftenen nåede vi **Penza**. Vi har kørt godt hele dagen. Vi blev holdende udenfor banegården og forblev alle i vognene.

›Om formiddagen den 18. maj fik vi udleveret kærlighedsgaver **<Liebesgaben, soldaterpakker>** fra Tyskland, Østrig og Ungarn. Jeg fik et par østrigske benklæder og en kasket. Desforuden fik hver mand en skjorte. Underbenklæder og et par fodlapper. Vi fik dårlig forplejning. Fiskesuppe og hirsekasha og et meget lille stykke brød, men **Penza** er os bekendt for den dårlige forplejning. Om eftermiddagen måtte vi alle ud af vognene og er blevet anderledes inddelt. Vi er nu femogtredve mand i hver vogn.

›Vi blev holdende i **Penza** til om formiddagen den 19. maj. Vi har i dag kørt godt hele dagen, først om aftenen fik vi forplejning fiskesuppe, kasha og brød. Det har regnet hele eftermiddagen.

<Der er 1050 km. fra Penza til Sartana.>

›Den 20. maj om morgenen holdt vi på **en stor station, som hedder Balashov**. **<Balashov er en by i Saratov-regionen. Fra Penza er jeg usikker på strækningen. Herfra kører toget mod syd og derfra mod vest.>** Vi er hertil kørt på strækningen efter Kiev. Her har vi fået en god forplejning,

<s. 38> hvidkålssuppe med kød til, hirsekasha og et godt stykke brød. Vi kørte videre til lidt efter middag, men som det synes for os, i en anden retning, så vi kommer nok ikke til Kiev denne gang.

›Den 21. maj har vi kørt godt hele natten og i formiddag. Nu holder vi på **en større banegård Liski**. **<Liski i Voronezh-regionen, ca. 320 km. fra Balashov>** Vi har været ude af vognene allesammen og

ude at spise. Det er første gang siden Nikolsk <Ussurijsk>, at vi har været ude at spise. Da vi kørte videre, blev der hægtet nogle vogne af, og i en af dem var bager Hansen fra Ulstrup. Det lader jo til, at vi skal sættes af i små afdelinger rundt omkring. **Lige kommen udenfor banegården passerede vi en stor flod <Siverskij Donets-floden, der er en biflod til Don?> og længere henne store kalkbjerge.** <Der er stenbrud og kalkbjerge på den anden side af floden i Rostov-regionen ved Belaja Kalitva. Der er Avilova-kalkbjergene ud til Kalitva-floden og Don-floden. Toget kører i Donetsk-regionen.>

<MSH: Toget kan have sat fanger af undervejs på ruten i Ukraine.>

Nu kan vi se, at vi ikke kører efter Kiev, for her kan der ingen af os mindes at være kommet forbi før. **Vi kører også i mere sydlig retning nu.**

›Den 22. maj om morgenen fik vi forplejning på en større station. Her er atter nogle vogne blevet koblet fra, deriblandt den, hvor Peter Reinhold var.

<s. 39> Herfra er vi kørt i østlig retning, forbi store bjergværksbyer. Vi har passeret **en større banegård, som hedder Lushnikovka.** <TJEK!> Vi tror nu alle, at vi de sidste syvhundrede mand er bestemt for en større fabrik eller anden stor virksomhed. Vi er nok kommet ned i industriområdet.

›Den 23. maj har vi kørt i vestlig retning igen, stadigvæk forbi store fabrikker og bjergværker. Om eftermiddagen nåede vi stationen **Sartana.** <Sartana er en by i Donetsk-regionen i Ukraine> Her er vi blevet udladet af toget efter at lige at have kørt i tredive dage fra Nikolsk <Ussurijsk>. Vi er marcheret i femten minutter fra banegården over til en arbejderkoloni. Vi kom forbi barakker, hvor der boede tyrkiske krigsfanger, som arbejder på en stor fabrik, som ligger hed lige ved. Meningen er måske også, at vi skal arbejde her på fabrikken. Vi er foreløbig blevet indkvarteret i arbejderkolonien i nogle nye huse, hvor vi ligger tolv mand i hver stue.

›Den 24. maj er gået med inddeling i kompagnier. Vi danske er tildelt det sjette kompagni.

<s. 40> ›Om eftermiddagen kom der pludseligt ordrer om at gøre os rede, for vi skulle med banen igen, men vi behøvede ikke tage alt tøjet med, for det gjaldt kun en tur på fire dage, så skulle vi være tilbage igen. Efter at have kørt en times tid med toget, kom vi til en banegård nede ved en havn. Her blev vi udladet igen, og vi er nu indkvarteret i et stort skur nede ved vandet. Vi er kørt langs med kysten, forbi smukke partier med staden **Mariupol** <havneby i Ukraine ved Det Azovske Hav> til havnen. Vi er her kun femhundrede mand. Det siges, at vi skal arbejde på skibene, men vi ved endnu ikke, hvad vi skal lave.

›Den 28. maj. I går aften kom vi tilbage fra havnen. Vi har i tre nætter ladet kul i dampere. Vi har fået en god forplejning fra et af skibene, som lå der, og vi har sovet ombord på et andet skib. Der er nemlig udbrudt strejke hos havnearbejderne, så skibene ikke kunne få kul ombord. De skal vist bruges til troppetransport til den tyrkiske kyst. I hvert fald er de alle indrettet dertil. Vi er ved Det Azovske Hav.

>s. 41> ›I dag er vi blevet indkvarteret i en anden kaserne. Vi ligger nu tyve mand på et værelse. Pladsen er også lidt kneben. Da vi i går aften kørte tilbage fra havnen, mødte vi en temmelig stor transport østrigere, som kørte den vej, vi kom fra, men vi talte ikke med dem, så vi fik ikke at vide, hvor de kom fra.

›I dag er [har] vi begyndt at arbejde på fabrikken. Vi lader kul, sten og gammelt jern af.

<JUNI 1916>

›Den 4. juni. I dag har vi fået vor adresse at vide og skrevet et kort hjem. Herfra må vi kun skrive én gang om ugen.

›Den 6. juni. I dag er vi kommen halvanden hundrede mand bort til en by, <Donetsk> som ligger seks timers jernbanekørsel fra Sartana og som hedder Juzovka <Donetsk, byen hed Juzovka til 1924. Donetsk er en by i det østlige Ukraine ved floden Kalmius i den centrale del af Donbass i Ukraine. Donbass er et af Sovjetunionens vigtigste kulminedistrikter og center for jern- og stålproduktion, nu delt mellem Rusland og Ukraine.> Det er en bjergværksegn, vi er kommet til. Her er den ene kulgrube ved siden af den anden, så vi skal vist til at arbejde i en af dem. <Kulminerne i Donetsk-regionen.>

›Den 7. juni. I dag er vi blevet undersøgt af lægen. Heldigvis er jeg skreven ”ubrugelig til at arbejde i gruben”, og vi, som ikke kan arbejde i gruben,

>s. 42> vi er en [nu] tyve mand, vi skal sendes tilbage til Nikopol <Nikopol er en by ved Dnepr-floden i Ukraine> i morgen. Desværre måtte Kjær, Mikkelsen, Jessen og Kudsk blive her [der].

›Den 8. juni. I dag er vi så atter i Nikopol.

›Den 9. juni. I dag har vi været til lægeundersøgelse her. Det hedder sig nu, at vi skal alle til en fangelejr.

›Den 10. juni. Vi skræller kartofler og rydder op til pinsen.

›Den 11. juni. I formiddag har vi været henne at bade. Vi har fået en god middagsmad, men det er forfærdeligt varmt her. I eftermiddag er Kjær og nogle flere kommet fra gruben, men de er ikke kommen sammen med os endnu. I dag har jeg igen skrevet hjem. Om aftenen spillede musikken. Desværre var der en, som forgreb sig på feldwebel Lorenz. Han blev straks arresteret og fik knut ovenikøbet.

›Den 12. juni har vi været ude at spadserere i eftermiddag. Vi har været helt nede ved havet at bade. Vandet var meget varmt.

›Den 14. juni. I dag har jeg været hos lægen. Jeg og mange flere lider meget af gennemgang <diarré>.

›Den 18. juni. Nu har jeg arbejdet her fire dage som snedker. Jeg er ved at lave et bord. Det er godt og let arbejde. Kjær er kommen tilbage fra gruben, og han er nu kranfører på rørfabrikken.

<s. 43> De syge og ikke-arbejdsduelige [arbejdsuduelige] er rejst bort i går. Ellers ikke noget nyt af betydning.

›Den 25. juni. Jeg har det stadig godt. Nu længes jeg blot efter at høre hjemmefra. Mikkelsen er nu også kommen fra gruben. Det er jo et rent helvede der. Det er to jøder, som har det under sig, og når der ikke bliver arbejdet nok, bliver der trukket af på kosten.

<JULI 1916>

›Den 2. juli. I dag er det min fødselsdag. I år er det jo ikke så slemt som sidste år, da vi var på marchen fra **Kalisz** <Kalisz er en by i det centrale Polen, hvorfra de gik til fronten> til fronten i en glødende sol-hede på de støvede galiziske landeveje. <i Polen> Her går tiden nu temmelig godt. Det er jo en velsignelse at arbejde lidt hver dag, og her er det jo ikke sådan, at arbejdet just trykker mig. Jeg har altid tid til at ryge en cigaret i ly ved. <TJEK!> Jeg har selv lavet mig et par klodser <træsko> for at skåne støvlerne.

›Den 9. juli. I dag er det søndag, og vi er fri for arbejdet. Jeg har skrevet hjem. Ellers ikke noget nyt af betydning.

<MARIUPOL, HAVNEBY I UKRAINE>

<s. 44, MSH> ›Den 16. juli. I dag er det atter søndag, og vi er fri for arbejdet. Der er halvfems katolikker til kirke i **Mariupol** i dag. I går var jeg hos lægen og fik nogle pulvere for gennemgang <diarré, Durchfall>, som jeg har lidt en del af. Vi fik også nye skjorte og underbukser udleveret igen og en ny kasket fik jeg også. På torsdag fik vi penge udbetalt for de fjorten dage fra den 1. til den 15. juni efter russisk dato. Jeg får 35 kopeker om dagen. Vi får også sirup udleveret fra køkkenet. I dag skal vi have gullasch til middag. Jeg har været med til at skrælle kartoflerne. Det kedeligste er jo, at vi endnu ikke har hørt hjemmefra endnu.

›Den 23. juli. I dag vil jeg atter skrive et par ord igen, der er ellers ikke noget nyt af betydning. Det er stadig meget varmt her, og regn falder der ikke meget af. Jorden er så tør, at den slår store revner. Den anden dag kom der en tordenbyge, men det forslog jo ikke noget. De er før på vej med høsten her end hjemme. Når man nu ser ud over markerne, så er der kun stubmarker at se mere. Kornet står allerede

<s. 45> i store skokke <traver> ved husene. Det er jo ikke her som hjemme, at bønderne her kan få korn og hø under tag, endskønt her ser jo ud til, at der er lidt mere velstand end de fleste steder i Rusland. Der var der kun lerklinede huse. Her er der stenhuse med teglstenstage. De fleste steder har de også lidt køkkenhave ude ved husene. I dag har vi igen fået sæbe udleveret.

›Den 30. juli, sidste onsdag fik vi udbetalt for fjorten dage igen. Nu får jeg tres kopeker om dagen, det kan godt gå an, for nu kan jeg købe lidt frugt, som er meget billig her. Pærer, æbler og abrikoser

koster kun to kopeker pundet. Vandmeloner sælges her for otte kopeker stykket. Det eneste, som er dyrt her, er skotøj og klæder, men det rager jo ikke os, for vi har fået bukser, trøje, kasket, skjorte og underbukser udleveret, og træsko får vi nok også. Sidste uge fik vi også hver et halvt pund sukker udleveret, og sirup kan vi købe for nitten kopeker pundet. Der er atter rygter i gang om freden, som vi alle længes efter. Det hedder sig, at vi snart skal bort til en lejr for at samles der, og så udleveres, men noget bestemt får vi ikke at vide. Nu kan det jo også snart blive et år siden, at vi kom i fangenskab. I dag er det elleve måneder.

<AUGUST 1916>

<s. 46> ›Den 6. august. Atter er det bleven søndag. I den forløbne uge er der ankommen en ny transport fanger hertil med cirka to hundrede mand, deriblandt seksogtredve tyskere og tysk-østrigere. Resten var østrigere nede fra den rumænske grænse <fra Transsylvanien>. Vi er nu bleven trængt sammen i kaserne og bleven omdelt. Jeg er nu ved 1. Kpg, 1. Zug. Det undrede os at se de nye tyske fanger. Det var alle kraftige folk, og i udmærkede uniformer og omtrent nye støvler. De fortalte jo, at det var forholdsvis godt hjemme i Tyskland, og at der ingen mangel var på levnedsmidler. De var alle mellem tyve og treogtredve år, og alle var de uddannet syv måneder, så der må heller ingen mangel være på folk, for ellers skulle de nok være kommen før i fronten. Der var ingen iblandt fra Nordslesvig. De var fra Brandenburg og Hannover, de fleste fra regimenterne 1 og 7. Ellers ikke noget nyt.

<s. 47> ›Den 13. august. Atter er en uge forløben, og som det synes for os, uden at vi er kommen freden nærmere. Vi fik penge den 11. august. Jeg fik den gang syv rubler. Der er bleven os forelæst en forordning, hvorefter samtlige krigsfanger i de forskellige krigsførende lande er forpligtet til at arbejde om søndagen, derfor måtte vi alle på arbejde i dag. Vi har endnu ingen efterretning hjemmefra. Ellers ikke noget nyt.

›Den 20. august. I den forløbne uge er der atter kommen mange nye fanger, men alle østrigere. Vi er nu presset sammen i den ene kaserne. Vi ligger nu toogtres mand på en stue, hvor der før lå tredive mand. I går var det russisk helligdag, da var vi fri for at arbejde. Derimod måtte jeg på arbejde i formiddag, men i eftermiddag er jeg fri. Ellers ikke noget nyt af betydning.

›Den 27. august. I formiddag har jeg arbejdet, men i morgen er vi fri for at arbejde. Da er det atter en katolsk helligdag. I den forløbne uge er den første post ankommen fra hjemlandet, men intet til mig.

›Den 30. august fik vi udbetalt. Jeg fik denne gang femten rubler.

<SEPTEMBER 1916>

<s. 48> ›Den 10. september. Sidste søndag har jeg ikke skrevet, for der sker jo ikke så store ting her. Vi har jo hørt, at Rumænien har grebet ind i krigen som Tysklands modstander. Det har jo ikke gjort stort indtryk på os, for når de andre magter ikke har knækket det, så kan Rumænien vel heller ikke, men det forlænger jo vort ophold her, idet det jo haler afgørelsen ud. Det er nu endeligt bleven koldere i vejret. Det er nu temmelig koldt om morgenen og aftenen.

›Den 17. september. I den sidste uge er der tre gange kommen post fra vore pårørende, men endnu ingen til mig. I sidste uge er mantlerne bleven given os igen. Desværre er mange af de nye bleven borte på en mystisk måde. Jeg er lidt forkølet i denne tid, men nu har jeg fået min vest repareret. Det kostede 1,20 rubler. Ellers ikke noget nyt.

<s. 49> ›Den 24. september. Sidste mandag den 18. september fik vi løn igen. Denne gang fik jeg 14,50 rubler. Det lader nu til at det bliver mere regelmæssig med pengene. Desværre er der ikke meget at få at købe. Det er kun visse dage, hvor der kan købes flæsk og æg. Det lader jo til, at russerne også skal indskrænke dem. De har jo ellers altid pralet af, at de havde mere end nok. Det er nu ellers allerede bleven føleligt koldt her. Nu får vi også tykkere tøj udleveret, men endnu har alle ikke fået. Smørret koster nu 1,20 rubler, flæsk 85 kopeker pundet, og æg otte kopeker stykket.

<OKTOBER 1916>

›Den 8. oktober. Sidste søndag skrev jeg til Danmark, til København. Sidste tirsdag fik vi løn for de sidste fjorten dage af august. Jeg fik femten rubler. Nu er der nogle, der har fået pakker fra Nikolok <Ussurijsk> [inds kud].

<s. 50> Ellers ikke noget nyt af betydning. Jeg købte en skjorte og et par underbukser for to rubler af en østriger.

›Den 15. oktober. I dag har jeg skrevet et kort til Hans Jørgen Petersen i Danmark. I går var det også helligdag. Det ser jo ud til, at russerne har mange helligdage. Der fortælles nu her, at der skal være fredsforhandlinger i gang i København, men hvorvidt det passer, ved vi jo ikke. Jeg har endnu ikke hørt hjemmefra.

›Søndag den 22. oktober. Jeg har atter lidt en del af gennemgang <diarré>, men på tirsdag begynder jeg atter at arbejde.

›Fredag den 20. oktober fik vi penge for de første fjorten dage af september. Jeg havde arbejdet tretten dage og fik tolv rubler. Kjær er falden ned fra en telefonstang og stødt sit ene ben. Han har heller ikke arbejdet de sidste otte dage. Ellers ikke noget nyt.

›Søndag den 29. oktober. I dag har jeg haft den glæde at modtage to feltpostpakker hjemmefra, det er jo altid et livstegn fra dem. De var afsendt den 7. oktober, altså tre uger undervejs hertil. Der er cigarer, tobak, Heilkraft, <helsekostprodukt, el. lign.> kakao, konserves, pebermynte, bonbon, koleradråber og feldpostkort, alt sammen uberørt, og smager fortræffeligt. Til middag har jeg røget en cigar og drukket kakao.

<NOVEMBER 1916>

<s. 51> ›Søndag den 5. november. I dag har jeg købt to pund oksekød for 64 kopeker. Jeg har stegt noget godt bøf, det smager storartet, for vor middagsmad er jo altid suppe og kasha.

›Den 3. november fik vi løn for de sidste fjorten dage af september efter russisk dato. Feldwebel Lorenz er jo bleven arresteret og kommen til Mariupol. Krukken går jo så længe til vands, at den

kommer hankeløs hjem. <Ordsprog for "kend din begrænsning". De kan ikke lide feldwebel Lorenz.> Ellers ikke noget nyt.

›Den 12. november. I den forløbne uge fik jeg kort fra Kjestine i Danmark. De har skrevet mange kort til mig, men dem har jeg ikke fået, og ti kroner som de sendte til min fødselsdag, er kommen tilbage. Ellers ikke noget nyt. Min kammerat **Wilken**, som jeg arbejder sammen med, kom i går aften på lazarettet for et brok, som han har fået.

›Søndag den 19. november. Det har været koldt i den sidste uge, og i går aften faldt den første sne her. Der er falden et lille lag som derhjemme, men det har straks frossen. Jeg måtte arbejde sidste nat, og da jeg gik hjem, var jorden hårdfrossen. Sidste søndag skrev jeg hjem, og i dag til Hans Jørgen Petersen i Danmark. I går fik vi løn for de første fjorten dage af oktober. Jeg fik kun 7,50 rubler, for jeg har jo været syg nogle dage.

<s. 52> Søndag den 26. november. Sidste uge har det været dårligt vejr til tiden. Der er et pløre her, så man kan snart ikke komme fra barakken til fabrikken uden at få våde fødder. En stortrøje har jeg fået denne uge, men ingen sko. Ellers ikke noget nyt.

<DECEMBER 1916>

›Den 3. december. I dag har jeg arbejdet i formiddag. Det fryser nu lidt igen. Jeg har endnu ingen sko fået fra kontoret. Vi er i dag bleven revideret, og den, som havde to mantler, blev den ene taget fra.

›Den 10. december. I går måtte jeg ned til lægen, for på fredag fik jeg et knæk i lænden. Foreløbig er jeg fri for at arbejde i tre dage. Det er nu truffen ind med frost, det har frossen hele sidste uge, og det er snart mere at føle her end i Sibirien, for det blæser temmelig meget fra nord og nordøst, så det er noget, som trænger igennem. I dag fik Mikkelsen kort hjemmefra, at alt var godt. Der var også en hilsen fra Lunds kone. Det er nu bleven bekendt, at de penge, som er kommen, ikke mere bliver udbetalt.

›Den 17. december. Nu har jeg været fri for at arbejde i denne uge, men på mandag skal jeg begynde igen.

<s. 53> Der regner i dag, men det fryser samtidig, så det bliver isslag over det hele. Der er mange, der er falden straks, de kom udenfor i dag. Den anden dag blev det bekendtgjort, at underofficererne ikke mere behøver at arbejde. Der tales nu atter meget om fredsforhandlinger, men det er sagtens løs snak, som alle de andre gange. Mikkelsen og Lund har i den forløbne uge fået kort hjemmefra. Jeg har endnu ingen fået, jeg har måttet nøjes med at læse dem fra sidste år, som jeg har fået sendt til Sibirien.

›Søndag den 31. december. Vi har i den forløbne uge fejret vor julefest. Den forløb jo efter forholdene godt, men efter min mening lidt for støjende. Vi er jo ikke vant til at fejre jul på denne måde som tyskerne, og post fik vi heller ikke fra hjemmet, men i år kunne vi dog spise os mæt, hvad vi ikke kunne sidste år til jul i Sibirien, og i dag står vi atter på tærsklen af et nytår. Forhåbentlig bringer det os opfyldelse af vort hedeste ønske - gensynet med vore kære i hjemmene og freden.

<JANUAR 1917>

<s. 54> ›Den 14. januar 1917. I dag er det søndag, og jeg er fri for at arbejde, men jeg har måttet arbejde sidste nat, og i dag er det russisk 1. januar. Sidste søndag var det jo russisk juledag, men vi havde jo haft fri i vore egne juledage, så vi måtte arbejde på deres juledage. Den 1. januar fik jeg fire feltpostpakker hjemmefra. De to var fra min kone, de to med rygetobak var fra logen "Hjemmets Hygge" i Medolden (Mjolden), <Hjemmets Hygge synes at være et ugeblad, el. lign.> sendt gennem J. Wollesen i Ottersbøl. Jeg har desværre ikke fået noget skriftligt hjemmefra endnu, men jeg har fået et kort fra en løjtnant Anders Skjærbæk i København. Kortet var fra den 12. november. Han skrev, at der var udsigt til, at tyskerne måtte holde op i løbet af et halvt år. Nu skal vi jo se, om det passer.

›Den 2. januar fik vi løn for de første fjorten dage af december.

›Den 21. januar søndag. I dag har jeg arbejdet i formiddag, og i aften må jeg på natarbejde. Sidste mandag fik jeg kort fra min kone, det var skrevet den 27. november. Ellers ikke noget nyt.

<s. 55> ›Den 28. januar. I dag er jeg ikke på natarbejde, sidste uge har jeg været to gange på natarbejde. Det hedder sig nu, at vi fra 15. januar (russisk dato) af skal have tres procent af lønnen udbetalt, men så skal vi selv købe alt tøjet. I går kom der mange store julepakker. De fleste var afsendt gennem Røde Kors fra Sverige. Mikkelsen fik også en fra hans broder i Fredericia med rygetøj. Jeg ryger lige en af hans cigarer. Sidste tirsdag fik vi lønnen for første halvdel af december. Jeg fik elleve rubler. Det har frossen hele sidste uge.

<FEBRUAR 1917>

›Den 18. februar. I formiddag har jeg arbejdet. Det er stadig frostvejr, og somme tider fryser det temmelig hårdt. Jeg har fået et kort fra den 24. november, men med posten er det ellers sløjt her for mit vedkommende, mange får jo tit og megen post. I morgen får vi løn igen. Jeg får for femten dage 21,90 rubler. Alting er også bleven forfærdelig dyrt, fedt 1,80 rubler, flæsk 1,30 rubler, pølse 1,30 rubler, smør 2,80 rubler, ost 2,30 rubler, æbler 35 kopek.

›Den 25. februar. I går og i dag er det russisk helligdag, da bliver der ikke arbejdet. Dem er der mange af, men de bliver ikke helligholdt alle. Den uge har jeg fået tre kort hjemmefra.

<MARTS 1917>

<s. 56> ›Den 4. marts. I sidste uge har jeg fået fire kort hjemmefra, det nyeste fra den 22. januar. Nu har vi også fået kort fra gruben fra Jessen og Kudsk. Nu står snart hele fabrikken, og det siges, vi skal alle til jernbanen at arbejde. I dag er det Marias fødselsdag (hans yngre søster), og til Katrine har jeg straks skrevet.

›Den 11. marts. Sidste uge har jeg fået et kort fra den 13. januar hjemmefra. Nu har fabrikken holdt stille på grund af kulmangel i fjorten dage.

›Den 18. marts. Her skal jo foretages store ting i Rusland i denne tid. Regeringen skal jo være styrtet, og en mere liberal eller demokratisk regering skal have grebet statsroret og forsøger nu at føre den

synkende skude ud af brændingen. Der siges jo også, at i Tyskland og Østrig skal der også være uroligheder eller revolution. Måske er det den eneste vej for atter at få fred mellem folkene. Det var jo ikke af vejen, om der endelig blev ryddet lidt op i de forskellige stater.

<s. 57> ›Den 25. marts. Ved vort kommando er der i den forløbne uge sket en stor omvæltning. Vor feldwebel Lorenz, som har gjort sig forhadet af alle, med alle kompagniførere, er bleven afsat, og vi har selv valgt nye. Lorenz og andre har besveget kommandoen for over otte tusinde rubler, og tolken har plyndret mange pakker, men nu har vi jo fået helt nye folk som vore foresatte. I dag må der ikke skrives, for posten fra ti <to, TJEK!> søndage ligger endnu her og er ikke befordret. Som sagerne nu står, er der jo ikke megen udsigt til, at vi får fred foreløbig. Et kort fra den 29. januar fik jeg i går hjemmefra.

<APRIL 1917>

›Den 7. april. I dag er det russisk helligdag, og vi er fri, men på søndag skal vi arbejde. Vi får nu en god forplejning fra køkkenet. Det gamle kommando har besveget os for 8300 <otte tusinde og trehundrede> rubler. Nu er der nogle østrigere flygtet, og vi må ikke gå ud uden kommando. Jeg har i dag skrevet hjem om en stor pakke, for der er nok ingen udsigt til fred foreløbig.

<s. 58> ›Den 15. april. I dag og i morgen er det så russisk påske, men nogle af os må stadig gå på arbejde. Vi har nu fået en ny officer, og det synes at være en rigtig tyskerhader. Han siger, at fangerne må ingen helligdage have, for fangerne i Tyskland har ingen helligdage. Siden vi har fået det nye kommando, er forplejningen bleven meget bedre, og behandlingen er en meget mildere. Der synes jo stadig ingen udsigt til fred endnu, derfor har jeg også skrevet hjem efter en stor pakke med vasketøj.

›Den 22. april. I går fik jeg en feltpostpakke med cigarer, cigaretter, tobak og Maggi <bouillonterninger> hjemmefra. Her skriver bladene nu, at der også er revolution i Tyskland, men hvorvidt det passer, ved vi jo ikke. Der kommer heller ikke megen post i disse dage.

<MAJ 1917>

›Den 18. maj. I går fik jeg en pakke hjemmefra. Den var afsendt den 31. marts og indeholdt tre pakker tobak og en kasse med Maggi-Terninger [Maggi-Würfels] i. Nu må vi gå i biografen hver søndag om formiddagen kl. 9. Ellers ikke noget nyt.

›Den 20. maj. I går fik jeg et kort fra min søster Marie fra den 16. februar.

<s. 59> Hun skrev, at jeg ikke skulle gøre mig nogen sorger for deres skyld, for de havde det godt. Sidste nat havde jeg natarbejde, så jeg er fri i dag. Mange er gåede til Mariupol, der er kirkegang i dag. Men da jeg ikke har sovet sidste nat, så var jeg bange for, at jeg ikke kunne holde øjnene åbne, derfor blev jeg hjemme. I går fik vi løn for første halvdel af april måned. Jeg fik for fjorten dage 10,50 rubler. Vi har nu en ny officer, en ældre herre og en meget god mand. Vi kommer nu igen ud at spadsere hele søndagen, når vi har fri, og <vi må> gå og købe ind, når vi vil, og han giver beredvilligt

en seddel til hver, som vil til Mariupol. På tirsdag er det nu et år siden, vi kom hertil. Da var der ingen, der tænkte, det varede længere end et par måneder, men nu er der vist mange, der tænker, at om et år er vi vel her endnu. Men vi ved jo heller ingenting, for de russiske blade skriver sådan i dag, og i morgen lige det modsatte.

›Søndag den 22. maj. I dag fejrer vi pinsen. I eftermiddag er der koncert, og sangforeningen synger. I denne uge fik jeg et kort fra Katrine fra den 6. februar, og et <kort> fra Danmark fra den 10. marts.

<s. 60> ›Tirsdag, 5. juni. De sidste dage har russerne fejret pinse, og i denne uge har <jeg> natarbejde, så jeg begynder først i dag. Sidste mandag den 28. maj fik jeg to pakker hjemmefra, med et par strømper og tobak, de var afsendt den 25. april. I går eftermiddag var vi i biografen, der er næsten hver søndag en forestilling for fangerne. Ellers ikke noget nyt.

›Den 10. juni søndag. I dag har vi været i kino i formiddag. I går fik <vi> penge, men kun et forskud. Jeg fik 25 rubler for femten og en halv dag. Ellers ikke noget nyt.

›Søndag den 17. juni. I den forløbne uge har jeg fået et kort fra Marie fra den 25. februar. I forgårs skete der en ulykke på modelsnedkeriet. En ung tysk modelsnedkersvend blev slået ihjel ved drejebænken, og i eftermiddag skal han begravnes. I går aften blev det bekendtgjort, at russerne nu mobiliserer alle fra sytten til otteogfyre år. Det er vel den sidste fortvivlede anstrengelse. Med posten er det sløjt igen, der kommer kun et par kort til hvert kompagni.

<s. 61> ›Søndag den 1. juli. I dag har jeg fået et kort fra Kjestine i Danmark, som var skreven den 12. april, og i den forløbne uge en pakke fra Katrine med tobak og cigarer. Ellers ikke noget nyt.

›Søndag den 8. juli. I den sidste uge har jeg fået et kort fra min kone fra den 17. marts og to fra sidste år fra den 20. maj og 19. juni 1916. Ellers ikke noget nyt.

›Søndag den 22. juli. Sidste mandag fik jeg en pakke fra kvindeforeningen i Skærbæk med cigarer, cigaretter [...] <TJEK!> og lommetørklæder. Jeg har også fået to kort fra min kone fra den 13. marts og den 25. marts 1917. Og i dag fik jeg fem fra Sibirien fra den 19. marts, 5. maj, 13. juni (X2), 28. juni 1917, og to fra Danmark fra den 19. marts og et fra 7. juni 1916.

›Søndag den 5. august. I den forløbne uge har jeg fået tre kort hjemmefra, fra den 28. maj, 1. juni og den 28. juni, som var fra Dengse. I den uge har vi også fået penge for sidste halvdel af maj måned. Så nu har vi allerede fem lønninger til gode.

›Søndag den 12. august. I den forløbne uge har jeg fået to kort fra den 13. januar og 28. januar hjemmefra.

<s. 62> ›Den 28. oktober. Jeg har i den senere tid modtaget megen post hjemmefra, deriblandt et billede af Katrine, Boe og Marie på. Endvidere har vi dansktalende nordslesvigere fået hver tyve rubler fra den danske konsul i **Rostov ved Don**. Vi er i september måned flyttet fra **Kolomjia** <en by i Vestukraine> ned til **Sartana**, for bygningerne, hvor vi boede, er bleven omlavet til skole. Her bor vi også meget bedre end før og friere. Vi har også nærmere og bedre vej til fabrikken. I den sidste tid har vi tjent temmelig godt. Nu har fabrikken stået i tre uger. Nu siges der jo, at de skal begynde igen

på tirsdag. Vi har også fået en skrivelse fra det danske lager <lejr> i **Jurjev Polskij**, om vi havde lyst at komme dertil, men vi har ikke ønsket at komme derhen endnu, da vi har det så vidt godt her, og vi fortjener også ganske godt her, men vi længes jo alle efter freden. Nu er de toogfyrrer måneder også snart omme, så giver det vel en vending i sagerne. Om et par måneder har vi jo jul igen. Den bliver vi jo også vel nødsaget til at fejre her i fangenskabet.

<s. 63> ›Den 18. november. Nu er alting snart steget sådan, at man ingenting kan købe. Smør koster seks rubler pundet, flæsk 2,80 rubler, fedt 3,60 rubler, en rulle tråd tre rubler, støvler og sko 100 og 150 rubler, et par civile benklæder firs rubler, en klædning 180-200 rubler.

›Den 26. januar 1918. I dag vil jeg skrive et par ord i bogen. Det var ellers meningen, at jeg ikke ville skrive mere, men nu har jeg ingen arbejde i denne tid. Jeg og den anden tømrer har fået vores afsked fra fabrikken, for snart alle <gruber> <TJEK! jecke?> står stille. Vi har heller ikke fået penge, hverken for november eller december måned. Sidste års julefest var ikke så festlig som forrige år. Der var ingen juletræ eller pynt at få. En lille glaskugle kostede to rubler. Jeg købte mig et pund pølse for 2,80 rubler og en halv kage. Det var min jul denne gang.

<s. 64> I den sidste tid har der igen begyndt så småt at komme lidt post. Forskellige har fået pakker, og nogle enkelte kort. Min pakke, som de hjemme har afsendt i september, er ikke kommen hertil endnu. Nu har jeg også opgivet håbet om at få den. I den sidste tid har det jo heddet sig, at vi var lige ved at opnå en separatfred med Rusland. I de sidste dage hedder det sig nu, at forhandlingerne er afbrudt. I går fortaltes der her, at der var opstået konflikt mellem østrigerne og tyskerne, og at den østrigske kejser var myrdet, men vi er jo ude af stand til bedømme, om rygterne er sande eller ej. Jeg har i det forløbne år kunnet glæde mig ved en god sundhed. Jeg har ikke været hos doktoren en eneste gang.

<FINIS>

#SØNNENS GENGIVELSE AF FADERENS BERETNING, OPTAGET PÅ BÅND.

<BPH, uden sidenumre>

›Side 63 nævner far, at han egentlig ikke ville skrive mere, men han giver ingen begrundelse. Der er jo i hans hæfte endnu mange blanke sider. For at få lidt at vide om hans sidste tid i det sydlige Rusland har vi da båndet til at hjælpe os.

›Et par tildragelser fra hans tid i det sydlige Rusland. Far skriver nok, at de arbejdede på fabrikken. Han fik dog arbejde i et lille snedkerværksted, hvor han af mesteren blev spurgt, om han kunne lave et bord. Nu var han jo tømrer, men han vidste dog nok, hvordan et bord så ud, så han sagde ja, og produktet blev da også godkendt. Men et par dage efter kom bordets ejermand og lavede en pokkers vrøvl, for bordpladen var revnet. Træet havde ikke været tørt nok. Han fik så blot besked på at reparere det og hørte så ikke mere derfra. Han fik også til opgave at lave et vindue med sprosser. Senere sendte mesteren ham til sin private bopæl, hvor han skulle rive en rådden veranda ned.

›I september 1916 sendte mesteren ham atter til sit hus. Han skulle da sætte nogle forsatsvinduer i, inden vinteren kom. Da han begyndte på dette arbejde, gav konen og to voksne døtre sig til at himle op, og de rablede en masse russisk af sig. Far forstod selvfølgelig intet. <Boisen havde altså ikke lært russisk eller ukrainsk.> Da dukkede mesteren op, og han forklarede, at kvinderne ville have vinduerne pudset inden opsætningen. Så han måtte tage vinduerne ned igen.

›På værkstedet arbejdede en galhovedet kosak. Han havde det med at give de andre klø. Så fandt de på at hælde lidt petroleum i hans lim, så limen slet ikke ville binde.

›Efter at bolsjevikkerne havde taget magten i Rusland <i november 1917> blev der indført otte timers arbejdsdag, også for fangerne, og disse fik det meget frit. De kunne faktisk gå og komme, som de ville. Efterhånden gik alt dog i stå, og arbejdet hørte op. I maj <1918> fik de den sidste løn. De var nu ivrige efter at komme derfra, og det lykkedes da også til sidst. De kørte samme vej tilbage, som de var kommet tre år inden [før], og de nåede til tyskbesat område. Her blev de nu iklædt nye tyske uniformer. De var i karantæne i tre uger, og de kom derefter i tyske tredjeklasses vogne med kvindelige konduktører, og nu gik turen til Berlin. Herfra til Flensborg, og den 5. juni <1918> nåede han hjem til otte ugers orlov.

›Disse uger gik naturligvis alt for hurtigt. Da han skulle afsted, fulgte mor ham til Tønder, og han fortsatte så mod Wiesbaden, hvor han skulle melde sig på kasernen. Her fik han tilbudt en plads som fangevogter i Köln. Han tog imod tilbuddet. Han troede nemlig, at det var krigsfanger, og her syntes han jo, at han havde en vis erfaring. Det viste sig nu, at det var kriminelle fanger, men det gik da også godt. Senere kom han til et andet fængsel, hvor fangerne fabrikerede granater. Men pludselig en dag dukkede der en afløser op, og far måtte igen tage turen til Wiesbaden. Han havde dog det held, at han ikke kunne få sine papirer før et par dage senere. Men den slags forsinkelse gik jo blot fra hans deltagelse i krigen.

›Det var nu blevet sidst i oktober, og han fik udleveret feltuniform, og han blev den 7. november 1918, sammen med andre med tog sendt mod Mainz. Men på stationen hørte de skydning, men som han tænkte: "Så længe vi ikke bliver beskudt, da kommer det jo ikke os ved". Toget kørte nu tilbage til Wiesbaden.

›Den 9. november kom revolutionen, og den 14. november blev soldaterne demobiliseret og kunne rejse hjem. Far havde treogtres mark til gode, men han fik kun tre mark til toget. Selvom det var et hurtigtog, gik det kun langsomt mod nord. Efter en overnatning i Flensborg nåede far så til Tønder og senere til Bredebro, hvorfra han gik hjem til Ottersbøl. Og denne del af sin tilværelse slutter han så med: "Så havde jeg min krig gjort".

›Dermed var der gået små fire år tabt af hans bedste tid, men alligevel må man sige, at han havde haft heldet med sig. Var han ikke blevet taget til fange, kunne han jo have risikeret at komme i kamp, og så havde det jo ikke været sikkert, at han havde overlevet. Nu var han endelig hjemme, sund og rask, og han kunne begynde at bygge en ny tilværelse op.

#TILFØJELSER

"Træk af den russiske revolutions historie".

›I marts 1917 begyndte urolighederne i Petrograd (Leningrad). Der var stærke kræfter i gang for at få kejseren til at give noget efter for de revolutionære kræfter, men han ville beholde sin enevældige magt, og i midten af marts blev han tvunget til at abdicere.

›Den 15. marts blev der fra Petersborg af byens sovjet udsendt "Ordre nr. 1", der fuldstændig ødelagde troppernes mod. Churchill nævner i sin bog "Den Store Krig" (bind to, s. 259) flugten fra Rigas brohoved, som en af de begivenheder, der fik hele Ruslands militærmagt til at bryde sammen.

›I november 1917 sluttedes der våbenstilstand. Brest ligger vel cirka to hundrede km. øst for Warszawa. Den endelige fredsslutning kom så her den 3. marts 1918 i Brest-Litovsk.

›Nu ville tyskerne vende en million mand fra østfronten sammen med fem tusinde kanoner til vestfronten. Det var også meningen, at de tyske krigsfanger i Rusland nu skulle hjem, og efter en vis orlov indsættes på vestfronten. Men da der ikke fandtes transportmidler, gik der heldigvis henved et par måneder inden fangerne kunne begynde hjemturen.

<FINIS>

#REGNSKABER

Vi har valgt ikke at transskribere regnskaberne (ca. 11 sider). Regnskaberne understøtter beretningen.

Boisen førte pertentlige regnskaber over indtægter og udgifter fra februar 1916 (22-2-1916). Februar, marts og april 1916. Under "indtægter" fik han penge hjemmefra (22-2-1916), han solgte sin uldtrøje til Ottesen Dahl (8-3-1916), og han fik penge fra Røde Kors (25-3-1916). Han førte pertentlige regnskaber over "udgifter" i lejren i Ussurijsk for februar, marts og april 1916.

#NAVNE OG ADRESSER PÅ NOGLE MEDFANGER.

›Georg Kühn, Wöbbelin bei Ludwigslust, Mecklenburg-Schwerin.

›Staufhans Carl Lütz, Blumenthal <ved Kiel>.

›Jørgen Kjær, Vojens.

›Johannes Lund, Gabøl.

›Christian Mikkelsen, Hyrup.

›Heinrich Stauffenberg, Frankfurt-Nied. Kreis Höchst (Frankfurt am Main), Friedrichstraße 9.

›Karl Rath, Birkelbach bei Erndtebrück, Kreis Siegen-Wittgenstein, Nordrhein-Westfalen.

›Karl Brudermüller.

›Johann Creppel.

›Johann Fladt, Heppenheim (Bergstraße), Hesse. Erbisgasse 188.

›Georg Shiku?

<FINIS>

#PERSONER OMTALT:

Viktor Birkedal (1888-1963), Hans Jørgen Hansen Blom (1887-1953), Jeppe Jørgensen Boisen (1886-1969), Hans Ottesen Dahl (1878-1973), Matthias Johannes Feldstedt (1891-1916, han døde på et hospital i Donetsk i Ukraine), Asmus Hansen (f. 1877, bagermester i Ustrup), Hans Hansen (1879-1960, landmand i Oksbøl), Matthias Peter Høeg (1889-1964), Nicolai Jepsen (1888-1918, han døde i Jurjev-Polskij), Lorenz Jessen (1877-1945), Hans Jørgensen (1889-1953), Jørgen Fallesen Kjær (1879-1963), Jes Hansen Kudsk (1877-1925), Jørgen Petersen Lausen (f. 1892), Johannes Sørensen Lund (1884-1960), Lorenzen fra Padborg <TJEK!>, Christian Knud Mikkelsen (1880-1964), Theodor Ferdinand Petersen (1894-1960), Karl Christian Rasmussen (1886-1917, han døde af tyfus i Bakhmut i Ukraine), Terkild Nissen Ravn (1887-efter 1934), Peter Reinhold (f. 1894) fra Sønderborg, Frederik Skøtt Rudbeck (1879-1932), Frederik Jensen Schmidt, 1892-1966, fra Nordborg, kammerat Wilken.

#Vi har seks beretninger til samme begivenhed:

Viktor Birkedal (drama ved dansk journalist i 1930'erne; men vi har Bent Rasmussens interview med Birkedal i 1926),

Jeppe Boisen,

Hans Ottesen Dahl, <brev til Peter Jensen, Bent Rasmussen samtalte med Ottesen Dahl i 1926. Ottesen Dahl skrev og havde "breve og en dagbog", men hvor er arkivalierne i dag?>

Hans Hansen fra Oksbøl, <drama ved dansk journalist i 1930'erne>

Mathias Peter Høeg: Jeg har ikke flere patroner. Toftlund 1942.

Nicolai Jepsen.

Fra		<u>Udgifter fra den 22. februar 1916.</u>		①	R	K.
lyses i	22	Betalt Dahl for brød			1	10
Sibirien	"	Kjøbt Tobak og Cigaretpragt				10
-		" et Bager Skaffe				1
-	23	" et Pund Fedt				38
-	"	" en Stang Blyant og Skrivebog				10
-	"	Kødder og et Bager Skaffe og et Stykke Sukker				3
-	"	Faaet min Skagbørste af Jepsesen for				5
-	"	Lutkost				5
-	"	En Brød				20
-	"	Betalt for Barbering og Haarklipning				3
-	24	Et Pund Sukker				23
-	"	Købt 17 Godbidder				1
-	25	to Stykker Hvidebrød				5
-	"	En Pakke Tobak				8
-	26	En halv Brød				10
-	27	En ?				4
-	"	Et Bager Skaffe				1
-	28	sort og hvid Traad				2
-	"	tre Bager Skaffe				3

①

	29	en Kasse Blankvasker	6
Marte	1	en Bröd	24
	"	en Kasse?	15
	"	et Pund Sukker	23
	3	2 Ark Ligaretpapir	3
	"	Et Bager Kaffe og Ködder	2
	4	Et Bager Kaffe	1
	5	En?	5
	6	Thee og Barberine?	5

(2)

Marke ²	6	trampst.	45
"	"	et Bager Skaffe	1
"	7	en Bulki	5
"	8	et Pund Sukker en Bager Skaffe	24
"	"	betalt for min Pakke	10
"	9	1/3 Brød	5
"	10	1/3 Brød	5
"	"	en Teaterbillet	8
"	"	10 Stykker Hvedebrød	5
"	11	et Pund Fedt	38
"	"	et Løg	5
"	"	et Bager Skaffe	1
"	12	" " "	1
"	"	et Påskekort	5
"	"	en Bulki	5
"	"	et Bager Skaffe og tre Stykker Sukker	4
"	13	en Skrivbog og en Pennes	5
"	15	en halv Brød	6
"	17		

17	Et Lark Skrivepapir og en Stenrolut	2
19	Betalt for min Jakke	10
20	köbt et Stykke Pölse	10
21	Et Bager Skaffe	1
22	Haarklipping og Barbering	3
23	Et tredjedel Bröd og to Bager Skaffe	7
24	En Flaske Limonade og to Stykker Hvedebröd	15
25	Et Stykke Pölse	15
"	Et Pund Fedt	40
		5 71

(3)

	25	Transport	5	71
	"	fire Bage Kaffe		4
	26	En Pandekage		2
	"	Cigaretpapir		5
	28	Et halvt Pund Skinke		30
	"	En Pakke Tobak		8
	"	to Stykker Koldisrukter		2
	29	Et Pund Sukker		24
	30	En Bulki		5
	31	Et Stykke Pils		10
	"	En Bulki		5
	"	to Bage Kaffe		2
April	1	En Pakke The		6
	"	Et Pund Fedt		40
	2	En Bulki		5
	"	to Bage Kaffe		3
	4	En Bøf med Makaroni		20
	"	5 Pandekager		10

5	to Pund Pölse	60
"	fire Pakket Tobak	30
"	Et Pund Sukker	24
"	to Panser Tandstikker	5
9	Et halv Pund Pölse	15
"	to Bægre Kaffe	2
"	En Bøf med Kartofler	20
10	Et Pund Fedt	40
"	to Bægre Kaffe	2
		9 50

(4)

April

14	Trangrost	9	50
"	Et Pund Sukker		24
"	En Bulki		5
"	Et Bager Klaffe		1
"	Kjøbt fem Stykker Sukker		5
"	Kjøbt Hvidebrød ved Badningen		30
15	Kjøbt et Par Klodser af Birkedal for		10
"	" Bøgstykker for Fortjölelsen		10
"	" Cigaretspapir		5
16	En Bulki		5
17	" Bulki		5
"	" Bøf		10
"	" Fingerring		40
18	Et Pund Fedt		40
"	" " Sukker		24
"	" Stykke Flask		10
"	to Pakker Magnska?		15
"	" Kasser Taudstikker		5

" to Paudkager 2

" to Bagse Kaffe 2

Indtægt fra 22. Februar 1916

			R	K
Febr.	22	Peuge hjemme fra	10	20
Mars	8	Solgt min Uldtrøje til Dall	1	
"	25.	Fået udbetalt fra Røde Kors	6	
"	28	Fået udbetalt paa et Bankkort	3	40
April	4	Løst for en Femkransmiddel	4	

			R	K
Mars	25	Transport	223	30
April	5	12 dage à 0,70 R	8	-
"	20	12,7 - - 1,10 R	13	50
Mai	7	15 " 1,96 " ÷ 7,90 R	22	-
"	19	14 " " 1,96 " ÷ 7,05	20	50
Juni	9	~~15 1/2~~ " Forskud	25	-
"	27	Forskud	20	-
Juli	11	for 1/2 halvdel af April og halvdel Forskud fra dragen	32	-
"	31	for 1/2 halvdel af Mai og Forskud fra dragen	25	-
August	20	for januar Maaned 28 dage, 37 dage à 8	71	-
Sept.		for juli " 34 à 8	65	-
Oktober	15	" August " 32 à 8	77	-
Nov	3	Forskud for Sept.	25	-
"	12	for Sept. Forskud fra regnet 28 à 8	30	-
Dec.	24	" Okt. 32 à 8	70	-
Februar	18	Forskud paa December	15	-
"	25	lin for November 26 dage à 8 Timer	55	<787-30>

Lån fra Fabrikken

					R	K
- Juli	13	12	Dage à	35 Skop	4	20
- "	26	11	"	- 60 "	6	60
- August	11	11	"	- 60 "	7	-
- "	30	14	"	- 1 Rubel	15	-
- Sept.	18	14	"	-	14	50
- Okt.	3	15	"	-	15	-
- "	20	13	"	- 0,90	12	-
- Novemb.	3	13	"	- 0,90	12	-
- "	18	8	"	- 0,90	7	50
- December	4	16	"	- 1,20	19	-
- "	18	15	"	- 0,90	14	-
- Jan. 1917	2	12	"	- 1,00	12	-
- "	23	10	"	- 1,10	11	-
- Febr	3	18	"	- 1,10	20	-
- "	19	15	"	- 1,40	22	-
- Mars	7	15	"	- 1,75-2,90	16	-
- "	11	14	"	- 1,75-8,20	14	50
Summa					223	30

{ sidste låning fra 1916